

TÜRKİYE'DE POLİTİK ELİTLERİN DÖNÜŞÜMÜNDE MİLLİYETÇİLİĞİN JEOPOLİTİK ÇERÇEVESİ: HAFIZA, KİMLİK VE MEKAN

Gökhan ÇINKARA*

Öz

Bu makale Türkiye'de elitler ve toplum düzeyinde jeopolitik konulara hassasiyetin artması sonucu ideolojik dönüşüm, yeni elit konsensüsü ve popüler tarihsel anlatı aracılığıyla beslenen jeopolitizasyon sürecini irdelemektedir. Jeopolitizasyon, iç siyasetin söylemsel ve pratiksel düzeylerde dış coğrafyaya hassasiyet ve bağımlılığının artmasıdır. Elitlerin ve toplumun dış dünyaya ilişkin farklılaşan (askeri, kişisel ilgi, iç siyasette kaldıraç ve ideolojik yakınsama gibi) angajmanlarının analitik haritalandırılması Türkiye güncel siyasetinin içerik ve kurumsal düzeylerde anlaşılması için önemlidir. Jeopolitizasyonun üç dinamik üzerinden olgunlaştığı söylenebilir: birincisi ideolojinin yönlendirici rolü, ikincisi ideolojik dönüşümle uyumlu yeni yönetici elit kompozisyonlarının ortaya çıkması ve nihayetinde bu yeni durumda belirginleşen toplumsal beklentileri ve yeni elitlerin söylemleri arasındaki uyumlaşmayı sağlamak amacıyla tarihin yeniden yorumlanma çabaları gösterilebilir. Bu üç dinamik üzerinden Türkiye'de siyasetin, toplumun ve ekonominin jeopolitize olduğu görülmektedir. Bu süreç bir yönüyle iç ve dış siyaset arasındaki ayrımları gri bir alana itmektedir. Jeopolitizasyonun elitlerce ve toplumsal sektörlerce desteklenmesi sonucunda Türkiye'nin dış politika angajmanlarının derinleşeceğini ve genişleyeceğini söylemek mümkündür. Bu makro dönüşümün savunma sanayi üzerinden beslenmesi bürokrasi, siyaset, toplum ve entelektüeller arasında yeni bir normalin ve bir başka deyişle statükonun oluşmasına yol açmaktadır. Bu makalede savunma sanayinin genişlemesiyle ivmelenen jeopolitizasyonun elit ittifakları ve toplumsal destekle Türkiye'de siyasetin içeriğini ve aktörel dağılımını şekillendirebilecek kapasitede olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitizasyon, Elitler, Milliyetçilik.

THE GEOPOLITICAL CONTEXT OF NATIONALISM AND THE TRANSFORMATION OF POLITICAL ELITES IN TURKEY: MEMORY, IDENTITY, AND SPACE

Abstract

This article explores the process of geopoliticization in Turkey, driven by an ideological shift, new elite consensus, and popular historical narratives, resulting from the increased sensitivity of elites and the public towards geopolitical concerns.

* Doktor Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gokhan.cinkara@erbakan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8372-8571>

Geopoliticization denotes the growing interdependence of domestic politics and global geography in both discourse and practice. To comprehend Turkey's contemporary politics at substantive and institutional levels, an analytical mapping of the intricate interactions between elites, society, and external factors (e.g., military, personal interests, domestic political leverage, and ideological convergence) is necessary. The discussion foregrounds the importance of ideological shift, divergent attitudes and attributes of governing elites, and the reinterpretation of national history as new dimensions of interaction with society. Geopolitical tensions have increasingly infiltrated politics, society, and the economy across these dimensions. Consequently, the traditional boundaries separating domestic and global politics have blurred. This trend suggests that Turkey's foreign policy engagements will likely intensify, supported by elites and social groups. This macro-shift, fueled by the military-industrial complex à la Turca, contributes to a new normal, and potentially a status quo, among bureaucracy, politics, society, and intellectuals. The article concludes that the expansion of the defense industry accelerates Turkey's geopoliticization, potentially shaping both the content and actor distribution of politics through the formation of elite alliances and public support. This abstract highlights the significance of geopoliticization for understanding Turkey's evolving political landscape and its implications on domestic and international relations.

Keywords: *Geopoliticization, Elites, Nationalism.*

Giriş

Türkiye’de toplumsal aktörlerin siyasi yönelimleri ve yönetici elitlerin bunları yönlendirme ve yeniden inşa stratejileri güncel siyaseti anlamlandırabilmek için önemli analitik hatlar olarak görülebilir.

Türkiye’nin 2000’ler sonrasında dış politikasında görülen en belirgin değişim konvansiyonel taraf olmama durumundan kopuştur. Bunu besleyen toplumsal dinamikleri ve bu süreci kurumsallaştırmaya çalışan yönetici elitleri betimlemek bu aşamada önemlidir. Bu kopuşun önemli bir göstergesi dış siyaset ve iç siyaset arasındaki ayrımın silikleşmesidir. Siyasi karar alıcıların dış politik meseleleri ele alırken teknik bir konu olmaktan çıkarmaları ve toplumun/seçmenlerin gündelik plebisitlerine sunmaları olağanlaşmıştır. Bu sürecin bir diğer yüzünde yer alan toplumsal katmanların ise teknolojik imkanların kolaylaştırıcılığında dış gelişmeleri takip, yorumlama ve pozisyon alma tavırları yaygınlaşmıştır. Toplumsal düzeyde dış gelişmelere hassasiyetin bu düzeylerde artması politik iktidarın pratik siyaseti icra edeceği uzamı zorunlu olarak ulusal sınırlardan toplumsal tahayyülün psikolojik sınırlarına doğru genişletmiştir.

Bu makalede elitlerin ve toplumsal katmanların dış politika alanında buluşmaları ve burada karşılıklı etkileşim içerisinde sürekli ve yoğun iletişimde olmaları jeopolitizasyon olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada makaleyi teorik ve pratik olarak besleyen bir dizi sorunsal ortaya çıkmaktadır: 20 yıldır siyasi iktidarda bulunan Ak Parti hükümetlerinin dış politika söylemlerinde görülen patika değişikliklerinin ve aktörel revizyonlarının

kökeninde ne gibi dinamikler yatmaktadır? Bu sorunu merkeze alan akademik literatürde hâkim olan çözümler (Akca, 2019; Constantinides, 1996; Yavuz, 1998; Yavuz, 2020; Yavuz, 2022) hükümetin Neo-Osmanlıcı bir dış politikayı tatbik etmesinin geçmiş dış politika siyasetiyle bugünün arasında kopukluk yarattığıdır. Arap Baharı ile Türk dış politikasında söylemsel, kurumsal ve aktörel değişimler çoğu araştırmacıyı bu tür bir çözümler düzeyinde tutmuştur. Bu literatürün en önemli eksikliği elit sosyolojisini ve toplumsal yapıyı göz ardı etmeleri ve elitlerin söylemsel kodlarını selektif olarak öne çıkarmalarıdır. Halbuki hükümetin kritik u-dönüşleri bu tür bir fikirden (Neo-Osmanlıcılık veya İhvanizm¹) kopuşu yeterince açıklayamamaktadır. Hükümet elitlerinin ve dış politika yapıcı kadronun bu geniş ve dinamik pragmatizmi nereden kaynaklanmaktadır? Bu makalede yeni-milliyetçilik, yeni elit konsensüsü ve popüler tarih anlatısı ile beslenen jeopolitizasyon sürecinin temel belirleyeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL UĞRAKLAR

1.1. Milliyetçilik ve Jeopolitizasyon

Jeopolitik ve milliyetçilik arasındaki ilişkinin incelenmesi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin kesişim alanlarını ve gri bölgelerini irdelemek için önemlidir. Jeopolitik, devletler arasındaki güç ilişkilerini coğrafyanın sağladığı imkanlar ve kısıtlamalar içerisinde irdeleyen bir çalışma alanıdır. Milliyetçilik ise bir milletin tanımlanması ve değerlendirilmesinde ortak kimlik, kültür, tarih ve mekânın etkilerini inceleyen siyasi yaklaşımdır. Bu iki kavram, iç politika ve küresel siyasetin bulunduğu alanlarda etkileşim içerisinde.

Jeopolitik, ulus-devletler arasındaki stratejik ilişkileri coğrafi bir perspektiften incelemeye odaklanan bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Bu disiplinin köklerinin 19.yy’ın sonlarında sosyal Darwinist bir ideoloji etrafında birleştiği söylenebilir. Sosyal Darwinistler toplumu biyolojik bir topluluk olarak algılamış ve insan gruplarının hayatta kalmak için birbirleriyle mücadeleye girmeleri gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu mücadele sonunda “en uygun olanın hayatta kalması” (survival of the fittest) ve “doğal seçim” (natural selection) sonuçlarını doğuracaktır. Devletler arası mücadelenin zorunlu olduğunu jeopolitikle açıklayan bu yaklaşım ulus-devletlerin jeopolitik revizyonizme açık oldukları dönemde etkili bir fikir olmuştur. Bir

¹ İhvanizm Mısır merkezli Müslüman Kardeşler örgütünün ana iddialarından birisi olan Müslümanların siyasi ve toplumsal birliği idealini pratik siyasetlerinin merkezine koyan yerel siyasal aktörlerin (Tunus ve Türkiye gibi) ulus-ötesi ideolojik yönelimlerini ifade etmektedir (Al-Sharafat, 2022). Neo-Osmanlıcılık ise Osmanlı imparatorluğunun coğrafi sınırlarını, kurumsal geleneğini ve kurucu/dönüştürücü/ikonik liderlerini (Fatih Sultan Mehmet ve II. Abdülhamit gibi) modern Türkiye Cumhuriyeti’nde yeniden yorumlanmasını önceleyen ve cari siyasetin temel referanslarını bu parametreler üzerinden şekillendiren fikir akımı olarak tanımlanabilir (Tüzün ve Sen, 2014: 182-202).

milletin tarihi coğrafyasıyla bütünleşmesi fikri bir yandan milliyetçiliği öte yandan jeopolitik tezleri iç içe sokmuştur.

Jeopolitik ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi anlamak için, bu kavramların tarihsel gelişimine ve temel düşünce sistemlerine bakmak faydalıdır. Jeopolitik düşünce, Mahan (2011), Ratzel (The Geographical Journal, 1899; Ratzel, 1897), Mackinder (1904) ve Kjellén (1917) gibi öncü teorisyenlerin çalışmalarıyla şekillenmiştir. Bu düşünce sistemlerinin ortak noktası, devletlerin güç ve nüfuz elde etme çabalarının coğrafi faktörlerle sıkı bir şekilde ilişkili olduğunu vurgulamalarıdır.

Bir deniz subayı ve stratejist olan Alfred Thayer Mahan, ulusların başarısında deniz gücünün önemini vurgulamıştır (Mahan, 2011). Mahan'ın çalışmaları, güçlü donanmaların deniz ticaret yolları üzerindeki kontrolün sürdürülmesi ve kaynaklara erişimin güvence altına alınmasındaki hayati rolünün altını çizmiştir. Mahan'ın fikirleri hem denizcilik politikasını hem de uluslararası ilişkiler teorisini etkilemiş ve deniz gücünün jeopolitikteki öneminin altını çizmiştir.

Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel, organizmalar gibi devletlerin de büyümek ve gelişmek için alana ihtiyaç duyduğunu öne süren Lebensraum (Doğal Ortam) kavramına öncülük etmiştir (Ratzel, 1897). Bu fikir, jeopolitik düşüncenin kilit bir bileşeni olarak bölgesel yayılmacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ratzel'in teorileri, devletler arasında hayatta kalma ve güç mücadelesi olarak jeopolitik kavramını da şekillendirmiştir. Ratzel tarafından ortaya atılan Lebensraum kavramı, milliyetçi yayılma istekleri ile mekân ve kaynaklara ilişkin jeopolitik değerlendirmeler arasındaki bağlantıyı göstermektedir (Ratzel, 1897). Primordialist milliyetçilik Friedrich Ratzel'in organik devlet jeopolitik teorisiyle yakından ilişkilendirilebilir (Ratzel, 1897). Ratzel çalışmasında, yaşayan bir organizmaya benzeyen ulusun, hayatta kalmasını ve refahını sağlamak için topraklarını genişletmek ve güvence altına almak için doğal bir dürtü tarafından yönlendirildiğini öne sürmüştür. Bu düşünce, kişinin ulusuna, kültürüne ve tarihine dönmelerini ve içgüdüsel bağlılıklarını vurgulayan primordialist bakış açısıyla örtüşmektedir. Milliyetçiliğin primordialist anlayışına göre, bu bağlar çok eski zamanlardan beri var olduğuna inanılan ortak soy, dil ve geleneklere dayanır. Ratzel'in organik devlet teorisi böylece primordialist görüşü tamamlar, çünkü her iki çerçeve de ulusların içsel, biyolojik benzeri özelliklerinin ve bunun sonucunda ortaya çıkan toprak arzularının altını çizer. Bu bağlamda organik devlet, primordialist milliyetçiliğin jeopolitik bir tezahürü olarak hizmet etmekte ve ulusun kendine özgü kadim kimliğini koruma aracı olarak bölgesel genişleme ve kontrol arayışını yansıtmaktadır.

İngiliz coğrafyacı Sir Halford J. Mackinder, Avrasya kara parçasının ya da “Dünya Adası”nın kontrolünün küresel hakimiyet için gerekli olduğunu öne süren Kalpgah Teorisi'ni geliştirmiştir (Mackinder, 1904). Mackinder'in çalışmaları, kara gücünün önemi ve küresel etkiyi sürdürmek için kilit coğrafi alanları kontrol etmenin önemi üzerine stratejik düşünceye katkıda

bulunmuştur. Anthony D. Smith (1986) tarafından geliştirilen etno-sembolizm, jeopolitik düşünce bağlamında Halford Mackinder'in (1904) kalpgah teorisi ile uyumlu hale getirilebilir. Smith'in milliyetçiliğe etno-sembolizm yaklaşımı, ulusların ortak bir tarihe ve modern siyasi amaçlara uyacak şekilde sürekli olarak yeniden yorumlanan ve uyarlanan kültürel sembollere sahip önceden var olan etnik topluluklara dayandığını ileri sürmektedir. Bu bakış açısı, bir ulusun tarihi ve kültürel mirasının, çağdaş kimliğini ve isteklerini şekillendirmedeki kalıcı önemini vurgulamaktadır. Mackinder'in Kalpgah teorisi ise, Doğu Avrupa, Orta Asya ve Rusya'yı kapsayan geniş bir bölge olan Avrasya "Kalpgahı"nın kontrolünün küresel hegemonyaya ulaşmak için çok önemli olduğunu öne sürmektedir. Mackinder'e göre, bu coğrafi alan, egemen gücün çevre bölgeler ve nihayetinde tüm dünya üzerinde önemli bir etkiye sahip olmasını sağlayacak benzersiz stratejik ve kaynak avantajlarına sahiptir. Etno-sembolizm milliyetçilik ile yan yana getirildiğinde, Kalpgah Teorisi, stratejik açıdan önemli bölgelerin kontrolü için jeopolitik rekabeti yönlendirmede tarihi ve kültürel faktörlerin potansiyel rolünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, etno-sembolizm hedefleri olan uluslar, özellikle söz konusu topraklar algılanan etnik ve ulusal kimlikleriyle yakından bağlantılı olduğunda, bölgesel veya küresel hakimiyet arayışlarını haklı çıkarmak ve meşrulaştırmak için kültürel miraslarından ve tarihsel anlatılarından yararlanmaya çalışabilirler. Sonuç olarak, Mackinder'in Kalpgah Teorisi, tarihi ve kültürel faktörlerin bir ulusun stratejik hedeflerini ve bölgesel hırslarını şekillendirmede önemli bir rol oynadığı etno-sembolizm milliyetçiliğinin jeopolitik bir tezahürü olarak görülebilir.

İsveçli bir siyaset bilimci olan Rudolf Kjellén, "jeopolitik" terimini ortaya atması ve teorik çerçevesini genişletmesiyle tanınır (Kjellén, 1917). Devletin yaşayan bir organizma olarak rolünü ve gelişiminde toprak, kaynak ve nüfusun önemini vurgulamıştır. Kjellén'in çalışmaları, bir disiplin olarak jeopolitiğin modern anlayışına zemin hazırlamış ve devlet gücü ve bölgesel hırsların incelenmesine katkıda bulunmuştur.

Milliyetçilik aynı zamanda jeopolitik stratejilerin arkasındaki itici güç olarak da hizmet edebilir, zira devletler rakip milliyetçilikler karşısında kendi nüfuzlarını ortaya koymaya ve çıkarlarını korumaya çalışırlar. Milliyetçi hareketlerin yükselişi ve ardından Yugoslavya'nın dağılması gibi devletlerin parçalanması, yeni kurulan devletler uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı içinde yol alırken jeopolitik ve milliyetçilik arasındaki girift ilişkiyi vurgulamaktadır (Brubaker, 1996).

Ernest Gellner ve Benedict Anderson tarafından önerilenler gibi modernist milliyetçilik teorileri, ulusların oluşumunda tarihsel süreçlerin ve sosyo-politik gelişmelerin rolünü vurgulamaktadır (Gellner, 1983; Anderson, 1983). Jeopolitik açıdan bakıldığında modernist milliyetçilik, ulus-devletlerin stratejik davranışlarını şekillendirmede devlet inşasının ve ulusal kurumların gelişiminin önemini vurgular. Modernist teoriler, siyasi elitlerin ulusal

kimlikleri inşa etmedeki ve jeopolitik anlatıları hem ülke içinde hem de uluslararası alanda çıkarlarını ilerletmek için manipüle etmedeki rolünü vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, jeopolitik ve milliyetçilik arasındaki ilişki çok yönlü ve birbirine bağlıdır. Her iki disiplin de uluslararası ilişkilerde birincil aktör olarak devlete odaklanır ve toprak kontrolü ile ulusal çıkarların önemini vurgular. Jeopolitik düşünce ve milliyetçi ideolojiler karşılıklı olarak birbirlerini etkiler, devlet davranışlarını ve küresel siyasi manzarayı şekillendirir.

Bu makalede jeopolitikleşme, jeopolitik teriminin bir uzantısı olarak ele alınmaktadır. Coğrafyanın, tarihsel süreçte ve toplumsal tahayyülde şekillenişinin iç siyaset için yeni ve kullanışlı bir parametre olduğu kabulünden hareket etmektedir. Bu ilk bakışta kolektif hafızada tarihsel çıpa olarak imparatorluk coğrafi uzamının canlandırılması (neo-Osmanlıcı tahayyül) olarak anlaşılrsa da günümüzde daha çok net olmayan ulusal çıkarlar konseptinin (yerli ve milli dış politika) yönlendirdiği dış coğrafi alanlar üzerinde kısmi veya tam teşekküllü iktidar kurma çabalarına karşılık gelmektedir. Bu eğilim iç siyasetin icra edildiği ulusal sınırları aşacak söylem, zaman ve mekân geliştirme kapasitesine işaret etmektedir.

Uluslararası ilişkiler literatürü devletlerin dış politikasını belirleyen ve yönlendiren faktörleri açıklamak için farklı metodolojik yaklaşımlar geliştirmiştir (Hudson ve Day, 2019; Gözen, 2019; Balcı ve Kardaş, 2017). Bu makalede iç politika ve küresel siyaset arasındaki ayrımın silikleştiği vurgulanmaktadır. Bu hipoteze uygun yaklaşımın neo-klasik realistler arasında yaygınlık kazandığı görülür.

Neo-klasik realizm, realist gelenek içerisinden türemiştir. Realizm, devletlerin arasındaki güç mücadelelerinin günün sonunda çatışmalı bir ilişki setini küresel siyasete taşıyacağına altını çizerler. Realistler, uluslararası ilişkilerdeki çatışmalı siyaseti insan doğasına, iç siyasetin dengelerine ve uluslararası sistemin yapısına bağlamaktadırlar (Dawood, 2016).

Gideon Rose'un (1998: 144-172) vurguladığı gibi dış politikaya ait kararlar yönetimdeki siyasi liderler ve elitler eliyle alınır. Bunların kararlarını şekillendiren sadece ülkelerinin sahip olduğu fiziki kaynaklar ve güç kapasitesi değildir. Ayrıca elitler ve liderler fiziki kaynakları devletin güç kapasitesine mobilize etme noktasında farklı kısıtlamalarla karşılaşılır. Fiziksel kaynakların dış politika angajmanlarına koşulmasında toplumsal yapının niteliği ve talepleri de önemlidir. Bu sebeple Rose devletlerin dış politikasında sistemik faktörlerin yerinin genel olduğunun altını çizmektedir. Rose'un kurumsallaştırmasında dış politikanın dört teori üzerinden açıklanabileceğini ifade eder: İç politika (Innenpolitik) teorileri, savunmacı realizm, neo-klasik realizm ve saldırgan realizm (Rose, 1998). Rose'un şemalaştırmasında neo-klasik realizm Waltzcu yapısalılığı kabul eder. Fakat bunun etki ve çıktısının neo-realistlerin beklediği gibi olmadığıdır. İç siyasi faktörler sistemik teşviklerin dış politikaya evrilmesi noktasında

belirleyicidir. Bu devlet davranışını açıklarken siyasi elitleri ve toplumsal yapıyı göz önüne almaya iter. Neo-realistlerin yapıya yaptıkları vurguda onun temel belirleyen olması neo-klasik realistlerde fikirlere doğru ağırlık kazanmaktadır (Foulon, 2015: 636-638). Elit davranışları ve tercihleri bu açıdan dış politika oluşturulmasında önem taşır.

Demokratik ve kapitalist ülkelerde siyasi elitlerin günümüzde dış ve iç politika yönelimleri güncel siyasetin kültürel bileşenlerine ve genel eğilimlerine bağlı değişiklik göstermektedir. 2000’lerden itibaren dünyada siyaset popülist bir eksende ilerlemekte ve bunun niteliği ülkeden ülkeye değişiklik arz etmektedir. Fakat popülist siyasette bir takım ortak temalara rastlanır: liberal küreselleşmeye, düzensiz göçe ve merkez siyasete ve onların elitlerine karşı olmak politik tutum olarak benimsenmiştir (Goodwin, 2018). Ulusal kimliğin yeniden keşfi ve milliyetçiliğin uyanışı bu tip siyaseti takip eden toplum kesimlerinde hâkim ideolojik desen olmuştur.

Milliyetçiliğin siyasetin temel ideolojik belirleyeni olması kolektif hafızayı² oluşturan bileşenlerin tekrar hatırlanmasına yol açmıştır. Devlet formasyonunun üzerinde yükseldiği tarihsel-yapısal süreçlere bağlı olarak bunun farklılaştığı söylenebilir. İmparatorluk geçmişine sahip ülkelerde (Birleşik Krallık, Rusya ve Türkiye) geçmişin yeni bir revizyonuna ihtiyaç olduğu toplumsal tahayyülde berraklaşmıştır. İmparatorluk geçmişi olmayan ve görece yeni kurulan (bağımsızlık aşaması yakın olan) devletlerde ise teritoryal derinleşmeyi hedefleyen bir milliyetçilik yaygınlık kazanmıştır. Bu noktada, küresel siyasetin milliyetçi rotaya girmesi devlet formasyonunda coğrafi tahayyülün niteliğine göre teritoryal genişleme veya derinleşmeyi popülerize etmiştir.

Coğrafya ve milliyetçilik arasındaki bu ilişkinin elitlerin iç siyasete dair yapılandırdığı söylemleri de etkilediği görülmektedir. İktidar aygıtının ulusal sınırların içerisindeki cari olaylar ve toplumsal taleplerin karşılandığı mekânsal ölçeği aşacak şekilde coğrafi restorasyon sürecine girdikleri görülmektedir. Bu süreç, devlet gücünün nesnel kapasitesine bağlı olarak politika yapıcıların, güvenlik elitlerinin ve iş dünyasının öznel değerlendirmesine göre yönünü bulmaktadır. Seçenekler ise dış teritoryal alana askeri gücün yerleşimi, yabancı ülkenin yönetici elitlerinin devşirilmesi, hedef ülkeyle ekonomik ilişkileri bağımlılık seviyesine evirtme, kültürel diplomasinin toplumsal unsurları müzahireştirmesine yönelik olarak araçsallaştırılması olarak sayılabilir.

İçerideki yerli nüfusun ise jeopolitik kültürleşmesi süreci bu aşamada önem kazanmaktadır. Vatandaşların politik süreçlere eklenmesi genellikle gündelik hayatlarının olağan akışlarını bozan iktisadi, bürokratik ve kültürel

² Hafıza çalışmalarının önde gelen akademisyenlerinden biri olan Assmann (2008) kolektif hafızayı toplumsal, siyasi ve kültürel hafıza da dahil olmak üzere çeşitli hafıza türleri için bir “şemsiye terim” olarak kavramsallaştırmaktadır. Olayların bireyler tarafından hatırlanma biçimlerine atıfta bulunan “aşağıdan yukarıya” ya da toplumsal hafıza ile siyasi eylem için kolektif kimliklerin yaratılmasına atıfta bulunan “yukarıdan aşağıya” siyasi hafıza arasında ayırım yapmaktadır (Budryte, 2020).

sapmaların iktidar gücüyle düzeltilmesini içerir. Lakin milliyetçiliğin yeni formlarının ivmelendirmesiyle bu fikri destekleyen toplum katmanları devlet ve elitlere teritoryal genişleme/derinleşme için onları yüceltme ve bunları (devleti organizasyonunu ve yönetici elitleri) en yüksek amaç olarak kodlama yoluna da girdikleri görülmektedir. Bu durum jeopolitizasyonun söylem ve pratik olarak sadece bir elit tasarımı olarak yorumlanamayacağını ifade etmektedir. Böylece siyasi elitler ve toplum katmanlarının politik talepleri arasında uyumlaşmanın jeopolitik üzerinden ele alındığı ifade edilebilir. Elbette seçimli demokratik ülkelerde iç siyasette siyasi aktörlerin söylemlerini meşrulaştırmak için jeopolitik kartını kullandıkları olağandır. Yeni süreçte görülen ayrışma ise jeopolitizasyonun dış politik stratejileri iç siyasetle bütünleşmesi, yeni milliyetçiliğin popüler bir politizasyon kanalı olarak belirginleşmesi ve mevcut ekonomik yapının dönüşümünün itici ve teşvik edici gücü olmasıdır.

İmparatorluk deneyimine sahip ülkelerde siyasi ve ekonomik modernizasyonun sonuçları geniş çaplı ve travmatik olmuştur denilebilir. Geçmişte yaşanan bu olayların ve süreçlerin günümüz siyasi kültürünün oluşmasında da etkisi olacağı düşünülebilir. Bu amaçla metodolojik tercih olarak “Karşılaştırmalı Tarihsel Analiz”i (KTA, Comparative Historical Analysis, CHA) bu aşamada kullanabiliriz. Bu metot, vakalar arasındaki benzeşim ve farklılık kalıplarına odaklanan bir araştırma tekniğidir (Badie vd., 2011: 332-341). KTA'nın öncü akademisyenlerinden Michael Mann'in araştırma tekniklerine dair süreçlemesinde problemin formülasyonu, değişkenlerin kavramsallaştırılması, hipotezlerin oluşturulması, örneklemin inşa edilmesi, kavramların işler hale getirilmesi, verilen toplanması, hipotezlerin testi için verileri analiz edilmesi ve nihayetinde bir neticeye ulaşılması olarak aşamalar sıralanır (Mann, 1981: 544-550). Bu araştırma izleği bugünün siyasal ve toplumsal gerçekliklerine geçmişten bakmak açısından önemlidir. KTA'nın temel bileşenleri ise Prof Ingo Rohling'ten alıntıyla şu şekilde açıklanabilir: spesifik/belirli durumlarda sonuçların kapsamlı açıklamalarını ortaya koyabilmek; gerekli ve yeterli koşulları arayabilecek iyi yapılandırılmış kavramlara ve geçerli ölçüm araçlarına sahip olmak ve zincirlemeyi (sequencing) ve patika bağımlılığı (path-dependency) içeren zamansallığa (temporality) odaklanmaktır (Rohlfing, 2013: 1-6).

Türkiye'de siyasi elitlerin, ekonomik sektörlerin ve entelektüellerin hızlı ve yaygın şekilde jeopolitize olduğu bu makalenin temel iddiasıdır. Burada jeopolitize olmakla kastedilen ise iç siyaset ve jeopolitik arasındaki ayrımın, ayrışmanın veya belirlenimin ortadan kalktığı önermesidir.

Türkiye'de tarihsel-toplumsal bloklaşmanın seyfiye (askerler/ordu), ilmiye (entelektüeller ve akademisyenler) ve mülkiye (sivil bürokrasi) arasında olduğu düşünülebilir (Kahraman, 2010). Bu elit bloklaşmaları arasındaki yarış (contested) ve çatışma (continious) siyasetin (iç ve dış) yönelimini belirlediği görülmektedir. Toplumsal bileşenin zayıf olduğu bu senaryoda elitlerin inşacı ve araçsallaştırıcı işlevlerine vurgu belirgindir. Fakat

2000’lerden itibaren teknolojik imkanların ulaşılabilir olması (tv platformları, internet ve sosyal medya platformları) ve küreselleşmenin yaygınlaşması çevrede yer alan toplum katmanlarını (ticari sınıflar (eşraf), taşralı orta-sınıf bileşenleri gibi) merkeze itmiştir. Merkezin kurucu elit blokları ve onlara uyumlanmış toplum katmanları çevrenin ilerleyişi neticesinde içerik değişmesine dönük baskılanmıştır. Merkezin demokratik süreçlere, ekonomik genişlemeye ve küresel uzama açılımı için çevredikleri içerimlemesi gerekmektedir. Bu zorunluluk haliyle çevre toplum bileşenlerinin ordu, sivil bürokrasi, ulusal ekonomi ve akademi etrafındaki etkileri ve görünürlükleri belirginleşmiş ve merkezin nitelik ve içerik düzeylerinde dönüşümü başlatmışlardır. Bu birbirine benzeşme ve ortaklaşma hali rejimsel krizlerin aşılması (15 Temmuz Darbe Girişimi), iktidar bileşenlerinin ideolojik ve aktörel genişlemesi ve ekonomik sektörel dönüşümlerde çevre (eşraf, KOBİ) ve merkez (TSK, Savunma Sanayii Başkanlığı) arasındaki iş birliği ile mümkün olmuştur.

1.2. Yönetici Elitlerde Dönüşüm ve Ortaklaşma: Askeri-Endüstriyel Kompleks

Elitler siyasal, kültürel, askeri ve ekonomik kaynaklara kolay ve sınırsız erişimleri olan aynı zamanda bunları kontrol etme ve yönlendirme kapasitesine sahip olan kişilerdir. Elitler bu tanımdan da anlaşılacağı üzere seçkin bir azınlık grubudur (Kahn, 2020). Elit analizlerinde elitlerin güç, nüfuz ve ayrıcalıklarını mümkün kılan kurumlara, yapılara ve ilişkilere odaklanılır (Kahn, 2020). Azınlık ve çoğunluk arasındaki asimetric güç ilişkileri elit teorisinin merkezine oturur. Bir yanda toplumsal taleplerin olabildiğince gerçekleşmesini isteyen halk kitleleri öte yanda iktidarın farklı güç katmanlarına sahip ve kendi alanlarını korumak ve geliştirmeyi hedefleyen küçük bir elit grubu arasındaki gerilim modern siyasetin de güncel konusudur.

Elitlerin modern siyasette yükselişinin altında kapitalizmin yaygınlaşmasının hızlandırıcı bir faktör olduğu söylenebilir. Kapitalizmin yarattığı iş bölümü teknik bilgiye ihtiyacı arttırmıştır. Uzmanlaşmanın yoğunlaşması ve ertesinde uzmanlıkların organizasyonunu da ortaya çıkarmıştır. Her alanda uzmanlaşma temel değer olarak kabul edilmiştir. Ekonomide üretim alanları fabrikalar olurken yükselen yeni elitler girişimciler, fabrikatörler ve sanayiciler olmuştur. Siyasette kitlesel taleplerin harekete geçmesi ile sendikalar ve siyasi partiler kurulmuş ve profesyonel sendikacılar ve siyasetçiler ortaya çıkmıştır (Gerth ve Mills, 1946: 77-128).

Elitlerin yaygın prestij ve nüfuz gibi karakteristikleri arasında öne çıkan diğer bir özellikleri otonom/özerk alanlarının olmasıdır (Cotta, 2018: 568-569). Nüfuzlarını genişletmek ve önemli girişimleri hayata geçirmek için hareket alanlarına ihtiyaçları vardır. Bu alan, elit olmayanların destekleri ile inşa edilir. Elitler bu desteğin karşılığında elit olmayanların taleplerini de karşılayabilirler (Higley, 2016). Elitlerin otonom alanları içinde çevredeki

yerel elitlerle olduğu kadar ulus-ötesi elitlerle de iş birliği içinde oldukları görülür. Bu iş birliğini mümkün kılan ülkenin siyasal sistemi ve elitlerin ideolojik yönelimleridir denilebilir. Küresel ekonomiye veya ulus-üstü siyasi kimliğe sahip elitler etki alanlarını yerel ve ulusal olandan bölgesel ve küresel olana doğru genişletebilir. Ülkede mevcut siyasi sistemin dışarıya açık olması veya dış elitlerle iş birliğine kurumsal veya psikolojik engellemeler çıkarmaması da olası elit ittifakların kurulması için önem taşımaktadır.

Elitlere dair bu kavramsallaştırmanın teorikleştirilmesi ise Batı siyasal düşüncesinde tarihi derinliği olan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Antik Yunan düşüncesinin kurucu babalarından Platon'un koruyucular (guardians) yönetici sınıfında görüldüğü üzere insanlara yeteneklerin eşit dağıtılmadığı üzerineydi (Maloy, 2016). Bazı insanlar üstün bilgelik ve erdemle donatılmıştı. Toplum en iyi adamlar tarafından yönetilmeliydi. Bu düşünce batı fikir hayatında farklı şekillerde işlendi. 19.yy'ın ortalarından itibaren iki düşünce akımının (ideoloji) eş anlamlı gelişimi modern elit kuramlarının temelini oluşturdu: kapitalizm (liberalizm) ve sosyalizm.

19.yy Avrupası'nda bir yanda demokratik talepler liberalizmin (kapitalizmin) etkisiyle yükselişe geçiyordu. Burada en belirgin kavramın eşitlik olduğu söylenebilir. Toplum sözleşmesi kuramlarında görüleceği üzere toplumun ve sonrasında devletin eşit insanların oluşumu olduğunun altı çiziliyordu (Khan, 2012: 361-377). Bu sebeple halk yöneticilerden öncül ve üstün bir konumdaydı. Bu süreç yönetme meselesine dair azınlığın gücü fikrini dışlarken çoğunluğun iradesinin operasyonelleştirilmesini (parlamentolar, siyasi partiler ve sendikalar) öne çıkardı. Diğer önemli bir gelişme ise kapitalizmin yükselişiyle ilgilidir. Bu ekonomik modelin yaygınlaşmasıyla yönetim düşüncesi kökten değişti. Görev dağılımının belirginleştiği ve iş bölümünün temel yönetim stratejisi olduğu bir sürece girildi. Bu yeni anlayış gücün veya iktidarın tek bir kişi/grupta toplanmasının imkansızlığına işaret ediyordu. Alternatif uzmanlık alanlarının yükselişiyle farklı elit çeşitlenmeleri de böylece ortaya çıkıyordu (Khan, 2012). Bu iki görüş elit teorilerinde klasik ve modern ekollerin ortaya çıkışında başat sorgulamaları oluşturmuştur. İlkinde demokratik kurumlar ilerlerken ve kitlelerin toplumsal, ekonomik ve siyasi hakları genişlerken küçük bir elit grubu yönetimde hakimiyetini nasıl devam ettiriyor sorusu üzerine odaklanıyordu. Klasik elit teorisyenleri bu sorgulama üzerinde durmuşlardır.

İtalyan hukukçu, siyaset kuramcısı ve siyasal sınıf kuramının savunucusu Gaetano Mosca, *The Ruling Class* (Yönetici Sınıf, 1896) adlı eserinde toplumsal örgütlülüğün iki boyutu olduğunu söylemektedir: yönetilenler ve yönetenler (Marshall, 2003: 511-512). Mosca, toplumların tarihsel bir zorunluluk olarak azınlık tarafından yönetileceğini vurgular. Bu azınlık grupları askeri, dini, oligarşik veya aristokratik nitelikte olabilecektir. Bu sebeple ideolojik farklılaşmaların günün sonunda çok bir anlamı yoktur (Britannica, 2022). Yönetici sınıfın çıkarlarının neredeyse tek tip olduğunu öne sürmektedir, zira çoğunluğu yöneten bir azınlık için böyle bir tek tiplilik

gereklidir (Khan, 2020). Mosca, bu azınlığın üstün örgütlenmesini, seçkin konumunu açıklamanın anahtarı olarak tanımlamaktadır (Khan, 2020).

Mosca gibi elit kuramının kurucularından olan Vilfredo Pareto, insanların nitelikleri bakımından eşitsiz olduğunu savunur. *The Rise and Fall of Elites* (Elitlerin Yükselişi ve Düşüşü, 1901) ve *Manual of Political Economy* (Politik Ekonominin El Kitabı, 1906) adlı eserlerinde Pareto elit kavramına dair fikirlerini belirtmiştir. "Toplum tamamen demokratik bir örgütlenmeye sahip gibi görünse bile, her zaman az sayıda insan tarafından, bir elit (grubu, g.ç) tarafından yönetilir" demiştir. Kitlesel hareketlerin yükselişe geçtiği bir döneme tanıklık eden Pareto için devrimlerde halkın (kitlelerin) bir siyasal özne olmadığını savunur. Pareto bu konuda şunu demektedir: "Neredeyse tüm devrimler sıradan insanların değil, aristokrasinin eseri olmuştur." Hem Mosca da hem de Pareto’da Avrupa’da sosyalist çevrelerde yaygın olarak Marksiyen devrim fikrine karşı bir tutum görülmektedir. Marksistlerin temel tezi Komünist aşamaya geçilmesiyle birlikte sınıfsal ayrışmaların ortadan kalkacağı ve sınıfsız bir topluma geçileceğidir. Pareto buradan yola çıkarak "elitlerin dolaşımı" fikrini geliştirmiştir. İktidardaki elitlerin muhafazakarlaşması, tembelleşmesi ve umursamaz olmaları dolaşım mekaniğini harekete geçirir. Bu eskimiş elitlerin yerine yeni, yetenekli, kurnaz ve güçlü elit toplulukları gelecektir (Adams, 2005: 545-547). Bu döngü hep devam edecektir. Yetenekten yoksun olan seçkinler statülerini kaybetmelidir (Khan, 2020).

Klasik elit kuramının önemli bir başyapıtı olan *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchic Tendencies of Modern Democracies* (Siyasi Partiler: Modern Demokrasilerin Oligarşik Eğilimleri Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma, 1911) Robert Michels tarafından kaleme alınmıştır. Michels "oligarşinin demir kanunu" terimiyle ünlüdür. Michels, örgütlerin resmi olarak daha fazla örgütlendikçe daha az demokratik hale geldiklerini savunur. Örgütsel talepleri karşılamak ve iktidarda kalmak için örgüt liderleri antidemokratik yollarla hareket etme eğilimindedir. Michels, kitlelerin örgütsüz ve aktivist bir azınlık tarafından yönetilmedikçe onları kolektif eylemde bulunmaktan aciz olarak görür (Khan, 2020).

Klasik elit teorisyenlerinin demokrasiye kuşkuculuğu modern elit kuramcılarında ilgiyi iktidar yapısının ve onun bileşenlerinin analizine yöneltmiştir. Bu konuda kurucu entelektüel ismin C.Wright Mills olduğu söylenebilir. Mills’in en bilinen eseri *İktidar Seçkinleri*’dir (The Power Elite, 1959). Bu eserde Mills iktidarın büyük şirketlerin, yürütme organının ve güvenlik hizmetlerinin tepe noktasında bulunan elitlerin koalisyonuyla yönetildiğini savunmaktadır (Domhoff, 2005: 504-505). Fakat bu elitlerin güçleriyle yarışabilecek ve onları denetleyebilecek kurumsal yapıların olmaması bu iktidar bloklarını yozlaştırmaktadır (Domhoff, 2005). C.Wright Mills’e göre ABD’de iktidarın yapısına üç düzeyde bakmak gerekir: (1) şirket, ordu ve siyaset yönetici liderlerinden oluşan iktidar eliti; (2) işçiler, bölgesel/yerel elit grupları, Kongre üyeleri ve diğer örgütlü grupları içeren ara

tabaka; (3) örgütlenmemiş kitlelerdir (Mills, 1959; Khan, 2020). Mills ABD'nin güç yapısını analiz ederken kurumsalcı bir analizi benimsemiştir (Açıkel vd., 2008: 121). Bu kurumsal yapıdaki elitlerin bütünleşmiş ve etkileşimli hareketliliği iktidarın fotoğrafını çekmek açısından önemlidir. II.Dünya Savaşı sonrasında hızlanan jeopolitik kayışların sonucunda ABD Avrupa'da bulunan güç boşluğunu doldurmak ve küresel siyasette hâkim pozisyonunu sürdürebilmek için savunma sanayisine ve ordusuna ekonomik yatırımları ve kaynakları yönlendirmiştir. Mills'in "üçlü iktidar matrisi" (askeri, siyasi ve ekonomik) kitle toplumu Amerikasında etkin bir iktidar bloğu olmuştur (Mills, 1959; Açıkel vd., 2008: 131). Bireyselleşme ve depolitizasyon ile sıradan insanlar için siyaset rutin bir iş olarak görülmeye başlanmıştır. Bu sürecin sonunda iktidar bloğu özellikle askeri seçkinler bürokratik kadrolarda ve ekonomik sektörlerde hâkim pozisyona erişerek askeri-endüstriyel kompleksin oluşumunu hızlandırmışlardır. Mills'in askeri kurumlar ve endüstri ilişkisine dair yaptığı çözümleme bu noktada önemlidir:

Endüstriyel bir ekonomi olmadan, Amerika'da olduğu gibi modern bir ordu var olamazdı; bu (ABD ordusu- g.ç) makinelerden oluşmuş bir ordudur. Profesyonel ekonomistler genellikle askeri kurumları üretim araçları üzerinde asalak bir şey olarak görürler. Fakat şu an, bu tür kurumlar Birleşik Devletler'in ekonomik yaşamının büyük bir bölümünü şekillendirmeye başlamıştır (Mills, 1959: 222).

Askeri-endüstriyel kompleks II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin iktidar yapısında belirginleşen bir gerçekliği ifade etmektedir. ABD eski başkanlarından Dwight Eisenhower'ın 1961'de yaptığı veda konuşmasında askeri kurumların ve silah endüstrisi arasındaki yakın ilişkiden kaynaklanan tehlikeler konusunda uyarısında bu görülmektedir. Eisenhower, bireysel silahlanmanın artışı ve ABD'nin jeopolitik nüfuzunun genişlemesiyle ihtiyaç duyulan silahlanma yarışının ivmelendirmesiyle iktidarın dar, kontrolsüz ve savaş yanlısı bir elit grubunun eline geçebileceğini düşünüyordu (Samuels, 2005: 468-470).

Askeri-endüstriyel komplekste görülen en belirgin nitelik askeri elitlerin kurumsal düzeyde her türlü ihtiyaçlarını hükümet aracılığıyla sözleşmeler yoluyla özel sektörden temin edilmesidir. Böylece sivil yüklenici firmalar, askeri elitler ve sürecin idaresinde görev alan sivil bürokrasi arasında yeni bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu ilişki farklı ihtiyaçların ve beklentilerin matrisinde yer alabilir. Sivil firmalar için kar güdüsü; askeri elitler için devlet bürokrasisi içerisindeki baskın konumlarının muhafazası ve sivil bürokrasi için siyasi elitlerle süren karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin devam etmesini sağlamak olarak sayılabilir.

Askeri-endüstriyel kompleksin bir yönetim biçimi, iktidar düzeni ve elit tasarımı olarak yerleşmesinde tarihsel toplumsal dönüşümler önemli bir girdi olarak öne çıkarlar. Toplumsal düzende ve siyasi kültürde ordunun rolü ve işlevi bu açıdan değerlidir. Toplumların modernleşme güzergahlarında dönüşüm, değişim, karmaşa, gerileme ve ilerleme gibi birbirinden farklı

rotaların yer aldığı söylenebilir. Ekonomik formasyonun bu rotalar dahilinde yenilenmesinin ve gelişmesinin sivil orta-sınıflar eliyle mi yoksa bürokratik-askeri kadrolarla mı güdüleneceği bu makalede kritik bir teorik sorunsaldır. Kırsal alanda yoğunlaşmış çiftçilerin üretim öznesi olduğu ekonomik ve toplumsal formasyondan kapitalist, liberal ve şehirli bir üretim modeline geçişin öznesinin kim olacağı bu nedenle önemlidir. Barrington Moore Jr. (1993), bu sorunsalı analiz ederken metodolojik çoğulculuğu benimser. Moore’un temel araştırma sorunsalı tarım toplumundan endüstriyel olana geçişin ayrıştığı kavşaklara odaklanmaktır (Pavone, 2015). Bunun için kabaca ikili bir coğrafi bölümlenmeye gitmektedir: Asya ve Avrupa. Asya’da Çin, Japonya ve Hindistan; Avrupa’da Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri deneyimlerine odaklanır. Japonya ve Almanya örneklerinde güçlü bir orta sınıfın yokluğu dolayısıyla junkerlerin (toprak sahibi soylular) ve samurayların toplumsal dönüşümün esas aktörleri olduğu görülmektedir. Almanya ve Japonya örneklerinde toprak sahipleri ekonomik hakimiyetlerini kaybetmemek için değişen şartların etkisiyle kentli burjuvaziyle ittifak kurarak işçi/köylü mobilizasyonlarını bastırma yoluna gitmişlerdir (Yücekök, 1969: 27-51). Bu ittifakın en somut kurumsal görüntüsü ordunun merkezde yer aldığı bir devlet inşasıdır.

Avrupa’da 19.yy’da endüstri devrimi ile ekonomik formasyonun ve Fransız Devrimi ile toplumsal ve siyasal ilişkilerin dönüşmesi devletin kurumsal ve fonksiyonel yapısını da değiştirdi. Osmanlı İmparatorluğu’nda görülen anayasallaşma, bürokratik modernleşme ve sanayileşme çabaları da bu genel eğilimin yerel bir olayı olarak görülebilir. Osmanlı monarşisinden cumhuriyet Türkiye’sine geçişte kopuşlar olduğu gibi (siyasi rejim, toplumsal ilişkiler ve kültürel yaşam) devamlılıkların (ordu, bürokratik elitler, entelektüel elitler ve bürokratlar) varlığı da söz konusudur.

2. TÜRKİYE’DE JEOPOLİTİZASYONUN KAYNAKLARI

2.1. Yeni-Milliyetçi Elitlerde Ötekinin Bizleşmesi

Türkiye’de milliyetçiliğin elitler tarafından siyasi program olarak işlenişi ve toplum tarafından bunun ideolojik bir tercih olarak rasyonalizasyonu 19.yy’dan itibaren dinsel aidiyet/ümme, imparatorluk üyesi/tabiyet ve ulus devlet/vatandaşlık gibi temel kavramsal duraklarda dönüşüme uğramıştır.³

Bu dönüşüm aşamalarında İmparatorluk Türkiyesi’nin ve modern cumhuriyetin savaş halleri (I. ve II. Dünya Savaşları) ve buna bağlı olarak toplumsal-askeri mobilizasyon durumu milli kimliğin elitlerce işlevselleştirilmesinde kurucu momentler olduğu söylenebilir.⁴ Bu nedenle

³ Milliyetçiliğin Türkiye’de seyrinin kısa ve öz kronolojisi için bkz. Murat Gültekinil ve Tanıl Bora, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Cilt 4, İletişim Yayınları, 2008, s.20-21.

⁴ Bu konuda daha ayrıntılı kavramsallaştırma ve tarihselleştirme için bkz. Charles Tilly, *Coercion, Capital, and European States A.D 990-1992*, Wiley-Blackwell, 1992.

milli kimliğin tanımını ve buna bağlı olarak milliyetçi siyasetin unsurlarını belirleyen etmenlerin başında Türkiye'nin jeopolitik tercihlerinin etkili olduğu söylenebilir (Özdağ, 2008: 168-178). Halihazırda Türk kimliğinin, vatandaşlığın temel belirleyeni olmasında imparatorluk Türkiye'sinde çoklu siyasi düzene (dinsel ve etnik çoğulculuk) olan inanışın yitirilmesi, savaş deneyimleri ve azınlık gruplarıyla kurulan ilişkiler etkili belirleyiciler olmuşlardır (Taştan, 2019: 155-169).

Yukarıda vurgulandığı şekliyle milli kimliğin dış tehditlere hassasiyeti büyük “Ötekisinin” durağan olmasını engellemektedir. Küresel siyasetin değişen jeopolitiğinin ürettiği kamplaşmalar veya ayrışmalar Türkiye'nin iç siyasetinde de hissedilmektedir. Bu durumun en somut yansıması dönemin güvenlik tehditlerinin yerel uzantılarına karşı milliyetçi toplumsal mobilizasyonun güvenlik elitlerince harekete geçirilmesidir. Bu ise Türk milliyetçiliğinin konjonktürel yapısını açıklamada ön açıcı olabilir (Göktürk, 2008: 103).

Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde milliyetçiliğin söylem, içerik ve stratejisinin evriminin takibi güncel durumun analizi için önemli olacaktır. Bu da bugünün küresel siyasal konjonktüründe Türk yönetici elitlerin yerel ve büyük ötekisinin ne olduğu ve toplumsal mobilizasyonun nasıl kurgulandığı sorusunu öne çıkarmaktadır (Çelenk, 2020). Bu sebeple dış politikada yönelimler milliyetçiliğin toplum, devlet ve siyasetle kurduğu ilişkilerin içeriğini anlamak açısından kurucu önemdedir.

Atatürk'ün “yurtta sulh, cihanda sulh” sözünün Türk dış politikasında yönlendirici ve kurucu norm olduğu söylenebilir. Bu ilkenin dış politikada temel etkisinin iki yönlü olduğu görülmektedir: jeopolitik revizyonizmden kaçınmak ve küresel siyasette ittifak kümelerine (NATO ve AB gibi) uyumlu olarak dış politikayı kurumsal çerçeve içerisinde şekillendirmektir. Bunun sonucunda dış ülkelerle angajmanlar kurumsal düzlemin imkân verdiği ölçekte işlenmeye çalışılmıştır. Bu da ülkeler arasındaki kurumsal diplomasiyi ve diplomatik elitler arası ilişkileri pekiştirirken; toplum arası etkileşim alanlarının ise daralmasına yol açmıştır. Türkiye'de coğrafyanın bölgesel ve küresel düzeylerde popüler algılanışı bu açıdan oldukça sınırlandırılmıştır denilebilir. Kimliğin coğrafi uzamı ulusal sınırlar içerisinde merkezileştirilmiştir. Dönemsel olarak hâkim olan ideolojik konseptlerin itkisiyle Türkiye dışına ilginin arttığı söylenebilir. Ulusal coğrafi uzamın dışında ve onu aşarak bir politik iş birliğini ve toplumsal yardımlaşmayı önceleyen ideolojiler bu açıdan önemlidir. Komünizm, sosyalizm, Pan-Türkizm veya Pan-İslamcılık gibi içeriğinde teritoryal alanı aşmayı hedefleyen fikirler coğrafi sınırlılığı popüler düzeyde güncellemişler ve elitlerin buna dair kurgularının değişmesine yol açmışlardır (Esin, 2022). Yönetici elit bloklarının (askeri/güvenlik, siyasi ve ekonomi) ideolojik yönelimleri devleti yeniden yapılandırma için kullandıkları kaldıraç olarak düşünülebilir.

Türkiye’de ulus-devletin bürokratik kapasitesinin yüksek fakat toplumsal içerlemesinin sınırlı oluşu toplumun siyaseti “devletin kökten düzenlenmesine” yönelik bir araç olarak görmesine yol açmıştır. Bu siyasetin projeksiyonunu sürekli geçmişle hesaplaşmaya iten bir retoriğin dolaşıma sokulmasına çevirmiştir. Geçmişle kopuşa yönelik siyasi iradenin toplumsal kaynaklarının güçlü oluşu her alanda reformasyon veya restorasyon arzusunu diri tutmuştur (Beriş, 2006: 79-98). Bu siyasi tutumun stratejik tutarlılığından ziyade konjonktürel fırsat pencereleri arayışında olduğu söylenebilir.

Türkiye’nin yeni konjonktürünün yeni bir milliyetçilik fikrine imkân sağlayacağı ve bunun da toplumsal mobilizasyonunun ve elit stratejisinin temel girdisi olacağı bu mantıksal dizilimlerin bir sonucu olduğu düşünülebilir. Peki Türkiye’nin yeni konjonktürünün siyasal yönelimlerini belirleyen gelişmeler neler olabilir? Yukarıda ifade edildiği gibi Türkiye’nin bölgesel gelişmeler ve küresel siyasetin ana aktörlerinin (ABD, Rusya ve Çin) tutumlarına göre şekillendirdiği yeni dış politikasında “inisiyatif almak” anahtar kelime olabilir. Bu girişimlerin ölçeği askeri iş birlikleri, insani yardımlar ve küresel kamuoyu oluşturmak arasında gidip gelse de özünde dış dünyadaki gelişmelere ait olunan kurumsal angajmanların dışında alternatif cevaplar üretebilmeyi imlemektedir. Siyasi elitler ve toplumsal sektörler arasında uyumlaşma bu jeopolitik inisiyatiflerde kendisini göstermektedir (Kalın, 2011: 5-23). Türkiye’de toplumsal yapının bu tür dış politika açılımlarını içerimlemesinde ülkenin ekonomik formasyonundaki değişimlerin kritik süreçler olduğu söylenebilir.

Türkiye’de kapitalistleşmenin geç ve eşitsiz doğası (Gevgili, 1972: 45-96) merkez ve çevre bölünmesini coğrafi, kültürel ve toplumsal olarak belirginleştirmiştir (Mardin, 1973: 169-190). Çevredeki yoksunluğunu telafi etme çabalarındaki psikolojik dinamiklerin kendisini yansıttığı en verimli alanın kimlik olduğu söylenebilir (Açıkel, 1996: 153-198). Yeni milliyetçiliğin toplumsal kaynağındaki temel güdünün “telafi etme” olarak özetlenebilecek hızlı ve sakil bir toparlanma ısrarı olduğu görülmektedir. Toplumsal talebin bu psikolojik yönelimi kendisini politizasyon sürecinde sağ ve milliyetçi aktörlerin (elitlerin) restorasyon ve reformasyon söylemlerinde bulur (Massara, 2022). Bu söylemin yaygınlaşmasında ise günün teknolojik imkanlarının kapasitesi belirleyicidir.

Sosyal medyanın toplumsal hareketliliği etkileşime sokması ve sebekelendirmesi Türkiye’de siyasetin nesilsel ve kültürel ayrışmasını görünür kıldığı düşünülebilir (Türkiye Raporu, 2019). Elitlerce çerçevelenen dış politikanın toplumsal düzeyde meşrulaştırılması ve bunu güdüleyici söylemin üretiminde sosyal medyanın verimli bir alan olarak görüldüğüdür (İletişim Başkanlığı, 2021). Karar alıcılar ve toplumsal sektörler arasında karşılaşmanın kolay olmasının bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir etken olduğu düşünülebilir. Dış politikanın içeriğinin ve yönelimlerinin popülerleşmesinde karar alıcıların sosyal medya performansları öne çıkmaktadır (Ertem ve Korhan, 2019: 215). Bu tür teknik imkanlarla ulusal

kimliğin coğrafi uzamını genişletmek ve iç politikada yeni fırsat pencereleri açmak mümkün olacaktır.

Teknolojinin gelişmesi ve bunun geniş halk kitlelerine doğru yaygınlaşması siyasetçiler açısından bu yeni mecraların önemini anlamaya itmiştir. Ulusal kimliğin yeni ifade kanallarında kamusal alanın mekân ve boyut değişimi geçmişin siyasi söylemlerini ve tekniklerini anlamsızlaştırmaktadır. Bu noktada Türkiye’de milliyetçiliğin yeni görünümünde internetin imkanlarını açılması politik söylemin hitap ettiği merkez toplumsal grubun demografik ağırlığını gençlere yöneltmiştir. Bu Türkiye siyasetinde nesilsel aralığı arttıran ve siyasetin içerik biçimlerini değiştiren etkiler yaratmıştır (Kepsutlu, 2021). Son on yılda yaşanan bir dizi jeopolitik olayın da sosyal medya kullanıcıları tarafından anlık olarak takip edilebildiği görülmektedir. Sosyal medyada açık istihbarata dayalı twitter hesaplarının popülaritesi yoğundur ve etkileşimleri yüksektir (Tiryaki ve Özdal, 2020: 289-293). Bu gibi gelişmeler milliyetçiliğin yeni görünümünü ve bunun yeni söylemlerini ortaya çıkarmaktadır.⁵

Milliyetçilik tartışmalarında sekülerliğin etkisinin görece arttığı; gençlerin bu tip bir milliyetçiliğin kurucu elitleri olduğu ve milliyetçi siyasal ve toplumsal gündemin güncel toplumsal sorunlara (göçmenler ve jeopolitik) hassas olduğu literatürde yer etmeye başlamıştır (Aytürk ve Bora, 2022: 145-156). Yeni-milliyetçiliği önceki milliyetçilikten ayıran söylemlerin, pratiklerin ve kadroların önemli gösterenler olduğu düşünülebilir fakat temel toplumsal dayanağın coğrafi vizyona eklenme pratiklerinde ve dönüşen ekonomik yapıda yer aldığı düşünülebilir. Makalenin başat tezi de jeopolitizasyonun yeni-milliyetçilik fikirleri, ekonomik dönüşüm ve tarihin alternatif okumaları arasında yaygınlaştığı ve derinlik kazandığıdır.

Bir yönüyle Yeni-Milliyetçiliği anlama çabası klasik milliyetçi anlayıştan farklı boyutlarda ayrışmayı zorunlu tutmaktadır. Türkiye’de milliyetçiliğin ulus-devlet inşası ve anayasal düzene geçişle birlikte ideal yurttaş (makbul vatandaş) kavramı içerisinde bürokratik elitler aracılığıyla ele alındığı görülüyor (Üstel, 2016: 127-241). Burada milliyetçiliği kodlayan etmenler ise iç ve dış güvenlik endişeleri olmaktadır. Kurucu ideolojiye muarız güçler, Soğuk Savaş’ın yarattığı kutuplaşmanın etkileri ve ulusal güvenlik problemleri milliyetçi fikri muhayyel bir öteki karşısında güdülenmesini ve mobilizasyonunu zorunlu tutmaktadır. Burada elitlerin siyasal tasarımlarının yönlendirici etkisi olsa da çevreden merkeze ilerleyen toplum katmanlarının taleplerini ve düşüncelerini milliyetçilik fikri içerisinde politize etme ısrarları da gözden kaçırılmaz. Milliyetçilik 1950’lerden itibaren çevrenin merkeze tutunmak isteyen katmanları için uzlaşma ideolojisiydi. Kurucu ideolojiye olan bağlılık ve devletin karşılaştığı beka

⁵ Bu konuda Türkiye merkezli bir çalışmaya rastlanmasa da Hindistan’daki örnek bir olaydan hareket edilebilir bkz. Niles Christopher, Right-wing groups are exploiting OSINT to spread propaganda in India, rest of world, 23 August 2022, <https://restofworld.org/2022/right-wing-osint-propaganda-in-india/>, (E.T. 19 Ekim 2022).

sorunları için tetikte olma sahiplenilen tutumlar olarak düşünülebilir (Aras, 2009).

Yeni-Milliyetçiliği ayırt eden ise çevre-merkez diyalektiğinin canlılığını kaybetmesiyle merkeze yerleşen yeni-elit gruplarının kültürel, ekonomik, siyasi ve jeopolitik güçlerinin tahkimi, devam ettirilmesi ve yeniden üretilmesi için uzlaşmayı değil alternatifini yaratmayı baskın davranış kalıbı olarak benimsemeleridir (Kaplan, 2011). Bu tutumun görünürlüğü ise yerleşik anlatıya dair her ne olursa olsa alternatif bir anlatının sunulmasını gerektirir. Bu politik endişelerle yapılırsa da esasında yeni-milliyetçi fikrin toplumsallaşmasında gerekli olan bir metot olarak da görülebilir.

Türkiye’de yeni-milliyetçiliğin oluşum aşamasında olduğunu söylemek mümkündür. Muhafazakâr seçmenlerin devletle kurdukları ilişkinin dönüşümünün sürekliliği bu açıdan önemlidir. Türkiye’de siyasi rejimin kuruluşunda makbul vatandaş kodlamasında dinsel aidiyetlerin aşılması veya kamusal alanda sıkı kontrol altında görünür tutulması tercih edilmişti. Bu anlayışın siyasi alana yansımaları ise demokratik süreçlerin sürekli kontrol altında tutulmasıydı. Siyasi rejim ve toplum arasındaki güvensizlik ilişkisinin 1990’larda yönetilebilir boyuttan çıkması 28 Şubat sürecinin toplumsal siyasal krizi ve 2000’lerin ekonomik krizinde kendisini göstermişti. 2002’de Ak Parti’nin siyasi iktidarı seçim sonucu elde etmesi muhafazakâr toplumsal sektörler ve devlet arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasını işaretlemektedir (Aktay, 2022). Muhafazakâr ve sağ siyasal yönelimli toplumsal sektörlerin ardı sıra seçimler boyunca Ak Parti’de sosyalleşmeleri yeni bir kimlik inşasını da imkân tanımıştır.

Ak Parti kadrolarının ve onlarla hareket eden dış politika yapıcılarının seçmen kitlelerinin duygularına ve taleplerine dair hassasiyeti politika söyleminin ve pratiğinin oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Ak Parti dönemindeki muhafazakâr seçmenlerin devletle ilişkileri 28 Şubat süreci sonrasında travmatik etkileri sonrasında yeniden kurgulanması devlet mefhumuna tarihsel ve coğrafi derinlik atfedilmesi üzerine inşa edilmiştir. Devletin Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki kökenlerinin arayışı cumhuriyet dönemindeki kültürel ve siyasal uygulamaların minör bir sapma olduğu imajını yerleştirmeye başlamıştır. Eskinin şaşalı günlerini yeniden canlandırma çabaları toplumsal bir talep olarak da yükselmeye başlamıştır. Bu seçmen grubunun ulusal coğrafi uzamın yeniden ele alınmasına yönelik talepleri iki yönlü işlenmeye ve yeniden üretilmeye başlamıştır: (a) iktidar elitlerinin sınır ötesi operasyonları ve müdahaleci dış politikayı gündemde tutması; (b) savunma sanayinin bir ekonomik üretim ve kimlik üretim alanları olarak kodlanması.

Muhafazakâr toplumsal sektörlerin devletle olan ilişkilerinde bu yeni boyutlar onları jeopolitik alana daha duyarlı hale getirmiştir. Burada devletin tarihsel derinlik içerisinden yeniden olumlama çabaları etkili olurken siyasi elitler ve entelektüeller aracılığıyla bu toplumsal talepler yeni bir kimlik içerisinde dolayımlandırılmıştır. Örneğin Filistin Meselesi’ne yaklaşımdaki

hassasiyet, Suriyeli mültecileri geniş topluma entegre etmenin politik söylemi olarak muhacir-ensar kodifikasyonu Kemalist elitlerden farklı olarak yeni milliyetçi elitlerin Osmanlı hinterlandındaki Arap, Balkan ve Kafkasya toplumlarını öteki olmaktan çıkarıp milli biyografik söyleme ekledikleri, yerlileştirdikleri ve “bizleştirdikleri” görülmektedir.

2.2. Yeni-Milliyetçi Elitlerin Hafıza-Kimlik Söylemi

İktidarda kimin veya iktidarın kimlerin elinde olduğu sorusu ilk başta kulağa garip gelebilir. Hayatın doğal akışında yönetim eyleminin demokratik seçimler sonucunda başbakan veya başkan olarak seçilen kişinin üstlendiği düşünülür. Makalenin ilk bölümünde belirtildiği gibi iktidar oldukça parçalı bir yapıya sahiptir ve iktidar gücü bu parçalı hali yöneten elitlerin uzlaşısına dayanır.

Yukarıdaki durumdan yola çıkılırsa Türkiye’de iktidar elitlerinin dağılımı mı yoksa konsolidasyonu mu söz konusudur? Türkiye’de siyaset bilimi altında elit çalışmaları oldukça bakir bir akademik araştırma alanıdır. Bu alt disiplin içerisinde Türkiye merkezli bir analiz geliştirmek için yeterli literatürün oluşmadığı gözlenmektedir. Bu da Türkiye’de elitlerin tarihsel ve güncel görünümelerini anlamak için küresel eğilimlerle yerel gelişmeleri benzeştirme arayışlarına itmektedir.

Bu açıdan tarihsel gerçeklik olarak elitlerin tarihsel yolculuğuna bakılınca modern Türkiye Cumhuriyeti kurum ve kadrolarını imparatorluk Osmanlısından miras almıştır. İmparatorlukta yönetme işlevi ise üç ana elit bloğu arasında paylaşılmıştı: seyfiye, ilmiye ve mülkiye. Mülkiye sivil bürokrasiye; ilmiye entelektüellere ve akademisyenlere; seyfiye ise ordu bürokrasisine dönüştü. Merkezi iktidardaki siyasi gücün anlaşılması için bu bölümlenme anlamlı gelse de yerelde/çevrede oluşan elit gruplarını anlamak için yetersiz olabilir (Arzak, 1992: 7-17).

Türkiye’de yönetici elitler demokratik kurumların ve uygulamaların yaygınlaşması ile çevrenin taleplerine daha duyarlı hale gelmişlerdir. Türkiye’de elit sirkülasyonunun kolaylaşmasında kurucu elitlerin yerini yavaş ve geniş şekilde taşradan gelen elitlerin almasıdır. Bu süreç makalede bahsedildiği şekliyle uzlaşmaya dayalı bir tavrı yeni elitlerde yaygınlaştırmıştır. Bu uzlaşma süreci iktidar aygıtının uzun süreli ve aralıksız şekilde 2002’den bu yana Ak Parti etrafında konsolide olması uzlaşma stratejilerini geçersiz kılmış yerine alternatif söylemleri ve uygulamaları yaygınlaştırma fırsatı sağlamıştır. Bu noktada yönetici elitlerin çevre-merkez arasındaki gerilim dolayısıyla uğradığı baskılar da ortadan kalkmıştır.

Elit dönüşümü siyasi iktidar, ekonomik yapı ve bürokratik kadrolar etrafında yeni içerikler ve işlevler kazanmıştır. Ekonomide küreselleşme ve neo-liberal politikalar sonucu oluşan yeni sınıflar iktidarın siyasal elitlerin alanına sıkışmasını ortadan kaldırmışlardır. Bir güç transferi olarak görülebilecek bu gelişme 2008 Ekonomik Krizi ve 2020 COVID-19 süreci ile

birlikte ortaya çıkan yeni gelişmeler nedeniyle duraksamıştır. 2008 Krizi finans piyasalarının yeniden düzenlenmesini ve devlet müdahalesini olumlamıştır. 2020 Covid Krizi ise devletin toplumsal yaşamda düzenleyici ve denetleyici kapasitesini tekrar görünür kılmıştır.

Devletin yeniden dönüşü krizi yönetmede teknik kadroların ön alıcı pozisyonlarını güçlendirmiştir. Teknokrat kadroların ekonomik ve toplumsal alanlarda yükselişi siyasal elitlerin etki alanlarını daraltan bir etki yaratmıştır. Bu baskı durumunda krizin yönetiminde ilerleme sağlanmayan ülkelerde popülist siyasal elitlerin önü alınamaz seçim zaferlerini güçlendirmiştir. 2008 Krizi sonrası zayıflayan orta-sınıf için problemin çözümü etkin ve hızlı çözüm vadeden popülist siyasetçilerinden yana olmuştur.

2008 Ekonomik Krizi’nin derinleşmesi ve ardından gelen Arap Baharı ile Ortadoğu (Ortadoğu ve Kuzey Afrika kastedilmektedir) toplumsal hareketlilik hız kazandı. Batılı demokrasilerde merkezin sağ ve solunda konumlanan siyasi partilere toplumsal destek aşınırken Ortadoğu’da ise tek adam rejimlerine karşı devrimci bir siyasal motif yükselmeye başladı. Tunus’ta, Mısır’da ve Suriye’de mevcut rejimlere karşı hız kazanan isyanlara Türkiye’de toplumsal ilgi yüksekti. Bu aşamada kolektif hafızada imparatorluk coğrafi uzamının hatırlanması ve kriz bölgelerine yönelik müdahalenin yapılmasına dair beklenti artıyordu.

Türkiye’de dış politika elitlerinin inisiyatif almaktan kaçınan ve kurumsal bağlılıkları önceleyen tutumları toplumsal sektörler ve yönetici siyasi elitler nezdinde kriz anlarında eleştirilmekteydi. Türkiye’de 2010’larda görülen bu toplumsal kırılma elitlerde de dönüşümü tetikleyen bir gelişme olarak zikredilebilir. Arap Baharı süreci ile bölgesel angajmanlara arzulu ve yoğun bir şekilde eklemelenmeye çalışan bürokratik, askeri ve siyasi elitler için yeni bir dönem başlıyordu. Suriye, Libya, Somali ve Katar gibi ülkelerde aktif olarak yer alan askeri ve istihbari elitler için kamusal görevlerini yerine getirmek için tahayyül ettikleri coğrafi uzam çeşitleniyor ve genişliyordu.

Türkiye’de Arap Baharı süreci ile dönüşen elit konfigürasyonu ikincisini 2020 Dağlık Karabağ Savaşı (II. Karabağ Savaşı) ile yaşamıştır denilebilir. Birinci kırılmada mevcut askeri, siyasi ve bürokratik elitlerin genişleyen coğrafi uzama eklemelenme süreçleri görülmektedir. İkinci kırılmada ise askeri-endüstriyel alanın, ordu ve istihbarat birimleriyle eş güdümlü ve tamamlayıcı bir pozisyona yerleşmesidir. İnsansız Hava Araçları teknolojisinin askeri sahada elde ettiği başarı süreç içerisinde bir ulusal gurur objesi haline dönüşmüştür.

II. Karabağ Savaşı sonrasında toplumsal sektörlerde savunma sanayiine olan güven artarken gençler arasında bu sektöre olan merakta yükseliş gözlemlenmektedir (Özdemir, 2020). Teknofest gibi etkinlikler savunma sanayinin işlevleri ve etkinliğinin toplum nezdinden yaygınlaştırılması için oldukça önemlidir. Ayrıca bu tür etkinliklerle savunma sanayinde çalışan askerler, sivil bürokratlar ve iş adamları ortak bir kamusal alanı paylaşmakta ve ortak bir mesajı iletmektedirler.

Savunma Sanayinin merkez iller dışındaki müteşebbis sınıfın ilgini çekmesi ve yatırımların başlaması askeri elitler ve işadamları arasında yeni işbirliklerini de ortaya çıkarmaktadır. İşletme çıkarları, ulusal gurur, askeri operasyonlar ve iç siyasetin iç içe geçtiği bir süreçten bahsedilebilir. Bu döngünün yeniden üretilmesi bu sürecin her bir aktörünün partiküler çıkarı için gereklidir.

Savunma Sanayinin toplumsal tabanının genişlemesi yeni istihdam alanları yaratmasıyla mümkün olmaktadır. Bu da savunma sanayiinde daha fazla orada kalifiye istihdam yaratılması demektir. Ekonomik teşvik ediciler savunma sanayiine yönelik toplumsal desteği arttırmaktadır. Bu durum teknolojik ilerlemeye duyulan muhafazakâr ve milliyetçi bilinç ile birleşince milliyetçi kimlik ve elit ittifakı daha yoğun ve süreklilik kazanacaktır. Yeni elitlerin asker, istihbarat, güvenlik, medya, akademi piyasa ve bürokrasi arasındaki bölünmeleri yeni-milliyetçiliğin ekonomi-politiğini anlamak açısından önem taşımaktadır. Çünkü günün sonunda elitlerin tercihleri buldukları angajmanlara göre değişse de çıkar kümeleri öne çıkmaktadır. Siyasilerin seçim, bürokratların kurumsal özerklik, ekonomik aktörlerin kar yönelimleri savunma sanayiinin büyümesi ile derinleşmektedir.

Türkiye’de başkanlık sistemine geçişin elitlerin dönüşümünde belirleyici olduğu söylenebilir. Yasama gücünün iktidarda ve siyasette belirleyiciliğinin azalması bunun yerine yürütmenin öne çıkışı önemli bir göstergedir. Yeni elitlerin eski elitlerden ayırıştıran farkın bu siyasal/yönetmelik sistem değişikliklerinin yarattığı pozisyonel fırsat pencereleri olabilir. Sistem değişiklikleri yeni bürokratik pozisyonlar oluşturmada veya mevcut kurumlarda pozisyona giriş çıkışları genişletmektedir. Bu da ekonomi sektöründe yer alan yöneticilerin bürokrasiye girişlerini kolaylaştırmaktadır. Savunma Sanayii ile ilintili şirketlerde bu duruma sık rastlanılmaktadır. Kurumsal değişimin yarattığı yeni imkanların zaman içerisinde bürokratik kültürün oluşmasına yol açacağını beklemek gerekebilir. Kamuda işlerin yürütülmesine dair eski elitlerin tuttuğu metodun yeni yükselen elitlerce terkedilmesi bu noktada bir kırılma noktası olarak algılanabilir. Kamusal bürokratik süreçlerin hızlandırılmasına dair yasal düzenlemelerin ve kişisel inisiyatiflerin geniş şekilde işlevselleştirilmesi savunma sanayii ve bürokrasi arasındaki ilişkileri daha yoğun ve dinamik kılabilir.

Türkiye’de siyasetin ideolojik içeriğinden bağımsız görülemeyecek elit dönüşümünü anlamak aynı zamanda toplumsal yapıdaki genel geçer değer setlerinin ve ekonomik yapıdaki dönüşümün birer uzantısıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi yeni-milliyetçilik fikri toplumsal sektörleri her geçen gün içermektedir. Sosyal medya ve internetin yarattığı coğrafi uzam imkanları Türkiye’yi ulusal sınırları içerisinde tahayyül etmektense coğrafi restorasyona dair arzuyu hem kişisel bir uğraş sonrasında da siyasi bir talep olarak yükseltmektedir. Bu süreç toplumsal sektörlerin her gün karşı karşıya kaldıkları sosyal medya, geleneksel medya, TV programları ve dizileri ile şekillendirilmekte ve diri tutulmaktadır. Jeopolitize olan bir ulusal kimliğin

jeopolitize olan elitleri ve jeopolitize ekonomisinin olması bu akışkanlığın ve simbiyotik ilişkinin devamı için gereklidir.

Yeni milliyetçi elitlerin tarih, coğrafya ve topluma dair söylemlerinde geçmişle kurdukları çok boyutlu ilişkilerin çeşitli faktörler etrafında şekillendiği söylenebilir. Bu açıdan iki dönemin kurucu etkisi olduğu söylenebilir: Soğuk savaş ve 1990’lar. Soğuk Savaş Türkiye’inde hâkim milliyetçiliğin söylemleri ve pratikleri anti-komünizm ekseninde din ile yeni bir ilişki kurmuştur. Türk-İslam Sentezi olarak da adlandırılan bu stratejik konsept popülerleşme süreçlerinde tarihi selektif bir şekilde okumuştur. Selçuklu mirasının bu açıdan bir referans merkezi olarak öne çıktığı görülmüştür. Burada anti-komünizmin hem ülke içerisinde sınırlandırılması öte yandan Türk milliyetçiliğinin Orta Asya coğrafyasına erişim imkanlarının açılmasına dönük teşvikler de görülmektedir. Coğrafi alan içerisinde önemli başarıların varlığı (1071 Malazgirt Savaşı) Soğuk Savaş Türkiye’inde yeniden okumaya tabi tutulmuştur. Bu dönemde Türk Milliyetçiliğinin yükselişi elitlerce önemsenmektedir öte yandan anti-komünizm söylem için dinin popüler ve kolektif gücüne de ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktada dinsel kimliğin Türk kimliği içerisinde uyumlaştırılması ve “sentezlenmesi” öne çıkmıştır. 1990’lardan itibaren küresel siyasette yükselişe geçen dini motifli güvenlik tehditlerinin artması ve 1979 İran İslam Devrimi’nin etkilerinin Türkiye içerisinde kısmen yerel aktörler bulabilmesi milliyetçi siyasetin geçmişle kurduğu ilişkinin dolayımlanması önemli bir eşiği işaret etmektedir. Ulus-üstü kimliklerin Türkiye içerisinde etkileşim alması milliyetçiliğin İslami bileşeninin derinleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Bu noktada Osmanlı İmparatorluğu’nun yeniden hatırlanmasına yönelik çabaların arttığı görülmektedir. 1992 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşunun 700. Yıl etkinlikleri bürokrasi, akademi ve medya dahil olmak üzere geniş bir elit konsorsiyumu tarafından yürütülmüştür. Osmanlı’nın imparatorluğuna dair vurgular Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu coğrafyaları üzerinden yeni bir okumaya tabi tutulmuştur.

2.3. Yeni Milliyetçi Elitlerin Mekân-Kimlik Söylemi

İmparatorluk sonrasının milletleri için tarihin anlaşılması ve yorumlanması genellikle geçmişin restorasyonuna yönelik bir anlayışla ele alınır. Onlara göre geçmiş görkemli, yenilmez ve güçlü kişilerle doludur. Bu açıdan bugünün geri kalmışlığı veya yetersizliği geçmişte izlenen politikalarla değil bilakis geçmişten dramatik bir kopuşun sonucu olarak anlaşılır. Benzer bir eğilimi Türk muhafazakâr ve milliyetçi toplumsal sektörlerde görmek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu’nun giriştiği savaşlarda kazandığı başarı ve toprak genişlemesi 18.yy. sonlarından başlamak üzere önce durma, sonra gerileme ve nihayetinde yıkılma ile sonuçlansa da tarihin ele alınışında (belki de yeniden üretiminde) selektif okumanın ve politik işlevselleştirmenin etkin olduğu söylenebilir (Bora, 1998: 105-106). 19.yy. ve 20.yy. Osmanlı’sının geleneksel idari yapısını modern bürokrasiye evriltmekle meşgul olan,

toplumsal yapısını belli bir kimlik etrafında (İslam, Osmanlı veya Türklük) konsolide etmeye çabalayan ve modern anayasal düzenlemeler yapmak için uğraş veren bir görüntüsü vardı (Çalen, 2017). Bu süreçler kapitalistleşmeyle, modernleşmeyle ve rasyonelleşmeyle oldukça ilgili gelişmelerdir (Oxford Reference, nd.). Bu aşamaların popülarize edilmesi ise oldukça zor görünmektedir. Yoğun felsefi siyasi tartışmaların, iç siyasi tasfiyelerin, Batı'ya entegre oluşun, yabancı uzmanlardan faydalanmanın ve azınlıklara dair hak taleplerinin dikkate alınışının olduğu bir ortamın bugünün geniş halk kitleleri için çok çekici gelmeyeceği düşünülebilir.

Türkiye'de siyasi, akademik ve medya elitlerince yeniden üretilen tarih ve coğrafya pratikleri küresel siyasi ölçekte de görülmektedir. Batı'da yükselişe geçen popülist partiler için günün mağduriyetlerini ve eksiklerini öne çıkarmak geçmişin dayanıklılığını ve maskülinitesini hatırlatmak ve bunları siyasallaştırmak öne çıkmaktadır. Örneğin savaşlarda kayıplara değil acı ve fedakarlığın yarattığı zafer duygusunu öne çıkarmayı jeopolitik amnezya (unutkanlık) olarak adlandıran akademik çalışmalar mevcuttur (Tjave, 2020). Pozitif gündem yaratımı için geçmişin deneyimleri, olayları ve kişileri stratejik bir okumaya tabi tutulmaktadır.

2008 ekonomik krizi liberal siyasal ve ekonomik düzene dair inancı sarsmıştır. Ekonomik krizin göçmen sorunuyla bütünleşmesi konumu zayıflayan orta-sınıflar için alternatif siyasi mecralara yönelmeyi doğurmuştur. Özgünlüğe vurgu, kendi tarihsel ve kültürel biricikliğini öne çıkarma ve egemen olma durumunu belirginleştirme bu dönemde popülist siyasetin ana temaları olmuştur. Küresel siyasette görülen bu yeni politik eğilimler Türkiye siyasetini ve toplumunu da etkilemiştir. Ak Parti iktidarına uzun süreli olması elitlerinin takip ettiği siyasi söylemin ve tercihlerin aynı ve doğrusal olduğunu ifade etmemektedir. Dış ve iç değişkenler parti politikalarını ve toplumla ilişkilerini biçimlendirmiştir. Özellikle Arap Baharı ile başlayan bölgesel gelişmelerin radikal siyasi değişikliklere açık olduğu bir dönemde Türkiye'de elitler sınır ötesinde alacakları yeni pozisyonlara uygun bir anlatıya ihtiyaç duymuşlardır. Muhafazakâr ve milliyetçi sektörlerin önceki bölümlerde bahsedildiği gibi yeni milliyetçiliğin ivmelendirdiği jeopolitik restorasyon istekleri olduğu görülüyordu (Kalin, 2013).

Türkiye'de tarih anlatısının imparatorluk dağılma sürecini varoluş mücadelesinin merkezine oturtması ve başarısızlığı coğrafi küçülme olarak kodlaması toplumsal düzeyde küçülmemek için büyümenin gerekliliğine dair bir şartlandırmayı yerleştirmiştir. Bu noktada Osmanlı'nın coğrafi uzamını kolektif hafızada diri tutan entelektüeller (Armağan, 2010), emekli askerler (Alabarda, 2021) ve gazetecilerden (Karagül, 2022) oluşan yeni bir elit grubu ortaya çıkmıştır. Bu elit grubunu birleştirenin yeni milliyetçilik olduğu söylenebilir. Elitlerin geçmişlerine bakınca ideolojik olarak ayrıştıkları hatta çatıştıkları gözlemlenmektedir.

Türkiye'de iktidar elitlerinin değişen jeopolitik tercihleri ideolojik içeriği yenilerken elit angajmanlarını da güncellemiştir. 2002-2010 yılları

arasında iktidarın Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri yönelimli dış politikası Arap Baharı ile değişmiştir (Çinkara, 2022). Bu dönemde dış politika yapıcıları Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine odaklanmışlardır. Bu durum bu bölgelere yönelik kapsamlı politikaların üretilmesini zorunlu kılmıştır. Geleneksel olarak Avrupa ve ABD merkezli kurum ve kuruluşlarla iş birliği geliştiren Türkiye güvenlik ve dış politika elitleri için bu yeni duruma uygun söylem ve pratik geliştirme zorunluluğu doğmuştur. Politika üretimi için ihtiyaç duyulan uygun teknik kadroların yanında toplumsal yönelimleri uyumlaştıracak popüler anlatıya hâkim yeni elitlere ihtiyaç olduğu görülmüştür. Coğrafyayı yeniden ele alma, psikolojik, askeri ve ekonomik olarak değerlendirmek için yeni elit koalisyonu beraberinde oluşmuştur. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu’na dair yorumlamaların selektif ve stratejik yönü ön plana çıkmıştır.

Coğrafyaya dair bu yeni inşacı söylemin bölgedeki diğer milletlerle olan ilişkiyi nasıl ele aldığı sorusu da anlamlıdır. Savaşlarda ortak düşmana karşı birlikte savaşma ve burada kendini feda etme söylemiyle milliyetçiliğin ortak bir siyasal birliği paylaşma üzerinden üretimi de kolaylıkla yapılabilmektedir (Gündoğmuş, 2018). Burada imparatorluğun coğrafi sınırlarına yönelme durumu aynı zamanda orada yaşayanların etnik ve dini kimliklerini belli bir düzeyde tolere edebilme imkânı sağlamaktadır. Esas önemli olanın güncel siyasal söyleme uygunluk ve onu taşıyabilecek aktörel nitelikte olabilmesidir. Ermeni, Rum, Yahudi ve Arap gibi imparatorluk Türkiyesi’nin toplumsal bileşenlerinin güncel görünümünün mevcut jeopolitik anlayışa göre aldıkları konumlamalara bağlı olarak işbirliği alanları geliştirilmektedir. Bu durum günün sonunda yeni-milliyetçiliğin jeopolitik yönelimini etnik ve kültürel kimlik merkezli bir anlayıştan uzak tutmaktadır.

Yeni-milliyetçiliğin savunma sanayii ile olan ilişkisini pekiştiren yeni-elitlerin ekonomik çıkarlarının ön planda olması kimliğe dair söylemi olabildiğince ittifak kurmaya veya iş birliklerine hazırlamaya itmektedir. Türkiye’nin deneyimlediği önceki milliyetçiliklerden farklı olarak yeni-milliyetçilik ulusalcı, muhafazakâr ve sağ milliyetçi blokları kendi içerisinde tutarlı bir koalisyon oluşturmaktadır. Bu ideolojik yönelim ve elit koalisyonun yarattığı yeni durum tarihin yeniden okumasını da işlevselleştirmektedir. Güncel siyasal tartışmalar, jeopolitik tercihler veya tehditleri önleyici askeri müdahaleler sürekli ve döngüsel bir tarih okuması eşliğinde tekrar ele alınır. Olaylara tarihi derinlik sağlamak elit tercihlerinin konjonktürel ve geçici niteliğinin olmadığını bilakis stratejik ve uzun erimli kararların alındığını toplumsal sektörlere hatırlatma imkânı tanır (Aydınlık, 2022).

Türkiye’de popüler düzeyde sıkça tartışılan “derin devlet” tartışmaları da esasında bu okumanın bir uzantısıdır (Gazete Duvar, 2019). Devletin “ebed ve müddetliğine” vurgu ve esas kritik kararları alan yönetici elitlerin görünenin arkasında olan bir çeşit gölge elitler olduğuna dair inanç bu popüler anlatıyı beslemektedir. Devletin tarihsel ve jeopolitik derinliğine dair toplumsal merakın elitlerce sürekli beslenme isteği siyasetin söylemini iç

politik gelişmelerin ve ulusal sınırların ötesine çıkarmayı zorlamaktadır. Bu eğilim savunma sanayi endüstrisinin ekonomik olarak büyümesiyle, istihdam alanları yaratmasıyla ve bunla amatör olarak uğraşmanın bile gençler açısından statü sembolü olduğu bir durum gün geçtikçe güçlenmesidir.

Türkiye’de yeni milliyetçi elitlerin selektif popüler tarih anlatısı ve yeniden üretim çabaları Craig Calhoun’un (1997) milliyetçiliğin bir tür söylem olduğu savıyla uyumludur. Bu söylem milliyetçiliğin kimikleştirme süreçlerini ve siyasi seferberlik projelerini anlamak noktasında önem taşımaktadır. Calhoun (1997) halihazırda milliyetçiliğin kavramsal düzlemde üç boyutluluğunun altını çizer. İlk olarak, milliyetçilik bir söylem olarak karşımıza çıkar: insanların dünya genelinde düşünce ve hedeflerini millet ve milli kimlik fikri temelinde şekillendirmelerine yol açan kültürel bir anlayış, söylem üretimi ve belirli ortamlar ve geleneklerde milliyetçi düşünce ve dilin özel versiyonlarının üretimidir. İkinci olarak, milliyetçilik bir proje olarak ele alınabilir: insanların, genellikle mevcut bir devlete artan katılım, milli özerklik, bağımsızlık, kendi kaderini tayin veya toprakların birleştirilmesi gibi hedeflerle, millet olarak gördükleri toplulukların çıkarlarını ilerletmeye çalıştıkları sosyal hareketler ve devlet politikalarıdır. Üçüncü olarak, milliyetçilik bir değerlendirme biçimi olarak görülür: belirli bir millete üstünlük atfeden siyasi ve kültürel ideolojiler; bunlar genellikle hareketler veya devlet politikaları ile ilişkilendirilir, ancak zorunlu değildir. Bu üçüncü anlamda, milliyetçiliğe etik bir zorunluluk statüsü verilir: örneğin, milli sınırların devlet sınırlarıyla örtüşmesinin gerekliliği gibi. Bu noktada Calhoun’dan hareket ederek Türkiye’de milliyetçiliğin coğrafi olarak inşasında ve yeni uzamlar oluşturulmasında anavatan (motherland), vatan (homeland) ve yurt (fatherland) gibi kavramlara başvurulur. Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu yurt toprakları olarak yeni-milliyetçi elitlerce kodlanır. Bu ise elitlerin coğrafyaya yönelik tasarımlarına psikolojik ve etik bir çehre yerleştirerek buna dönük popüler desteği sürekli diri tutma işlevi de görür. Küresel ve bölgesel siyasetin genel eğilimlerine ve onun yarattığı fırsat pencerelerine bağlı olarak milliyetçilik ve coğrafya arasındaki yönelme Neo-Osmanlılık ve Turancılık arasında salınabilir.

Sonuç

Türkiye’de dış politikadaki revizyonist söylemlerin akademik olarak kavramsallaştırılması ekseriyetle yönetici elitlerin ideolojik kaynaklı politika tercihlerinden kaynaklandığı üzerinde durmaktadır. Bu literatüre göre elitlerin bu ideolojik yönelimleri sadece dış politik tercihlerine değil topluma dair yaklaşımlarına da sirayet ettiği vurgulanır. Devlet, toplum ve siyasetin elitlerin sabit ve değer yüklü ideolojilerinden kaynaklandığı tezi Türkiye’nin güncel jeopolitik açılımlarını anlamada yetersiz kalmaktadır. Bu noktada makalede bu sorunsala yeni bir kavramsal çözümleme ile yanıt aranmaya çalışılmıştır. Jeopolitizasyon yönetici elitlerin değişen ve dönüşen ittifak

bileşenlerinde, toplumsal sektörlerin yeni milliyetçiliğe kayışında ve söylemi üreten bir araç olarak tarihin yeniden yorumlanışında aranmalıdır.

Jeopolitizasyon elitler düzeyinde toplumun restorasyonist taleplerine bir yanıt ve küresel siyasette değişen dengelerde bir fırsat penceresi olarak coğrafyanın yeniden yorumlanmasıdır. Bu da aktörleri uzun erimli stratejik kararlar almaktansa günün siyasi ihtiyaçlarına cevap üretebilen konjonktürel fırsat pencerelerinde konumlanmaya iter.

Bu iç içe geçmiş ve birbirini besleyen yeni dönüşüm alanları gün geçtikçe kurumsallaşmaktadır. Toplumsal katmanların ezici çoğunluğunun uluslararası ilişkiler konularıyla ilgilenmesi önemli bir gelişmedir. Fakat bu merakın güncel siyasi bağlamda tarihsel restorasyon fikirleriyle beslenen yeni milliyetçilik ideolojisi tarafından desteklendiği görülmektedir. Siyasi iktidarlara yönelik toplum desteğinin oluşmasında iç politik konular olduğu kadar ülkenin jeopolitik gelişmelere yönelik alacağı tutum da belirgin olmaktadır. Buna bağlı olarak iktidar partisi Ak Parti’nin seçmenleriyle kurduğu ilişkiyi pekiştiren bir dizi önemli dış politika söyleminin de üretildiği görülmektedir: komşularla sıfır sorun politikası, değerli yalnızlık, dünya beşten büyüktür, “one minute”, istikrar çemberi. Bunlar arasında en önemlisinin “dünya lideri Erdoğan” söyleminin seçmen tarafından bir iç siyaset yönelimi olarak içselleştirilmesidir. Dünya lideri Erdoğan mottosu makalede altı çizilen iç siyaset ve dış siyaset arasındaki silikleşmenin en belirgin ve işlevsel görünümü olarak sayılabilir.

Toplumsal katmanlarda görülen ideolojik dönüşüm yönetici elitlerde de kendini göstermektedir. Türkiye’de bürokrasi içerisinde ülkenin dış politikasına yön veren elitlerin 2000’li yıllardan itibaren Dışişleri Bakanlığı’ndan güvenlik bürokrasisine (askeri kurumlar ve istihbarat teşkilatları) kaydığı görülmektedir. Çünkü hükümetin toplumsal düzeyde coğrafi restorasyon taleplerine politika üretecek kurumlarının statüko yanlısı değil revizyonist açılımlara açık olması gerekiyordu. Bu yeni yaklaşım bölgesel kurumsal aidiyetlere kendini bağlı hissetmeden yeni jeopolitik açılımları yürütebilecek kurumlarla siyasi iktidarın işbirliğini gerektiriyordu. Güvenlik bürokrasisinin dış olaylara operasyonel ve işlevsel pozisyonlar almaya dair kurumsal kapasitesi bu elitleri öne çıkaran diğer faktör olarak zikredilebilir.

Jeopolitik açılımlarla eş anlı gelişen diğer bir süreç savunma sanayinin yeni bir ekonomik alan olarak yükselmesi olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda güvenlik bürokrasisi, ekonomik sivil müteşebbisler ve siyasi elitler arasında yeni bir elit konsensüsünün oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu elit konsensüsü ise jeopolitik gelişmeler dolayısıyla gün geçtikçe iç içe geçmektedir. Bu durumda jeopolitizasyon sürecini beslemektedir.

Türkiye’de jeopolitizasyon süreci güncel siyasetin iktidar düzeyinde söylem ve pratik düzeylerinde uzun süreli devamlılığı nedeniyle kurumsallaşma aşamasına girmiştir. Ekonominin değişen yönelimleri müteşebbisleri karlı gördükleri savunma sanayine itmektir. Bunun yanında

toplumsal katmanlar çevreden merkeze yürüyüşlerini tamamlamış ve merkezde alternatif bir anlatıyı görünür kılmak istemektedirler. Tarihin ve coğrafyanın revizyonunda görülen bu eğilim (söylemsel düzeyde) kendisini yeni elitlerin ittifakında ulusal siyasette temsil imkânı elde etmiştir. Türkiye’de jeopolitizasyonun dinamikleri demokrasinin kurum ve elit düzeyinde geleceğini de tayin edebilecek makro bir dönüşümü imlemektedir.

Yeni-milliyetçi elitlerin politik söylemlerinde baskın yönelim iç ve dış politika arasındaki ilişkinin simbiyotik bir şekilde ele alınmasıdır. Bu süreci besleyecek dış politika angajmanlarına söylemsel ve kurumsal düzlemde ihtiyaç duyulmaktadır. 2011’de başlayan Arap Baharı sürecinin ertesinde Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde jeopolitik manevra alanının daralması sebebiyle elitler için yeni dış ittifaklar ve bu ittifakların iç siyasetteki kaldrac etkisi önem kazanmıştır. Türkiye’nin Azerbaycan ile savunma sanayii bağlamında geliştirdiği yeni ilişki setleri, Orta Asya ülkeleri ile farklı düzlemlerde ortaklaşmanın bir ürünü olarak Türk Devletleri Teşkilatı’nın ön plana çıkması bölgesel ve küresel aktörlerin güç boşluklarından yararlanmanın doğal görünümüleri olarak okunabilir. Türkiye’de yükselen milliyetçiliğin içeride yönetilebilir kılınmasını da sağlayan bu dış politik angajmanlar Türkiye’nin etkin bir güç olarak kodlanmasına popüler düzeyde katkı sağlamaktadır. Nihayetinde ekonomik kapasite, toplumsal destek ve devlet kapasite sınırlılıkları yeni-milliyetçi elitlerin politik söylemlerinin devam edip edemeyeceğine yön verecektir. Dış politikanın iç (toplumsal ve elit) kaynaklarının yön vericiliğinin yeni-milliyetçilik ekseninde içerik kazandırılması iç ve dış politika arasındaki ayrımı muğlaklaştırmaya devam edecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Gökhan ÇINKARA %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Gökhan ÇINKARA %100

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: The authors declare that they have no conflicts of interest.

Kaynakça

- Açıkel, F., Kozaklı, T ve Ateş, K. (2008). *21. yüzyılda Türkiye’de elitlerin toplumsal profilleri: demokratik yönetim sorunları karşısında toplumsal seçkinler*. Tübitak Kariyer Projesi, Ankara: Tübitak.
- Açıkel, F. (1996). ‘Kutsal mazlumluğun’ psikopatolojisi. *Toplum ve Bilim*, 70, 153-198.
- Adams, Bert N. (2005). Vilfredo Pareto. (ed. George Ritzer), *Encyclopedia of Social Theory* içinde (s. 545-547). SAGE Publications.
- Akca, A. (2019). Neo-Ottomanism: Turkey’s foreign policy approach to Africa. *New Perspectives in Foreign Policy*, 17, 3-8.
- Aktay, Y. (2022). *20 Yıllık Ak Parti iktidarında değişimin sosyolojisi*. 19 Ekim 2022 tarihinde <https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti/20-yillik-ak-parti-iktidarinda-degisim-turkiye-sosyolojisi> adresinden edinilmiştir.
- Alabarda, Y. (2021, 17 Ekim). *Tarih paçanızdan çekmeye devam ediyor*. 23 Ekim 2022 tarihinde <https://www.haber7.com/yazarlar/yusuf-alabarda/3152129-tarih-pacanızdan-cekmeye-devam-ediyor> adresinden edinilmiştir.
- Al-Sharafat, S. (2022, 20 February). *The Muslim Brotherhood in Jordan: regional role and transnational ideology*. 22 Şubat 2023 tarihinde <https://strategiecs.com/en/analyses/the-muslim-brotherhood-in-jordan-regional-role-and-transnational-ideology> adresinden edinilmiştir.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: reflections on the origins and spread of nationalism*. Verso Book.
- Aras, B. (2009, 11 Kasım). *Milliyetçilik ve dış politika*. 19 Ekim 2022 tarihinde <https://www.setav.org/milliyetçilik-ve-dis-politika/> adresinden edinilmiştir.
- Armağan, M. (2010, 14 Eylül) ‘Osmanlı’, *insanlığın son ve bitmez ümididir*. 14 Eylül 2022 tarihinde <http://www.mustafaarmagan.com.tr/genel/osmanli-insanligin-son-ve-bitmeyen-umididir> adresinden edinilmiştir.
- Arzak, Ali Ü. (1992). Hammer’ın gözüyle Osmanlı İmparatorluğunda yönetici sınıflar. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1,7-17.
- Assmann, A. (2008). Transformations between History and Memory, *Social Research*, 75 (1) ,49-72. <https://doi.org/10.1353/sor.2008.0038>
- Aydınlık. (2022, 18 Şubat). *Küreselleşmecilerin İttifakı*. 23 Ekim 2022 tarihinde <https://www.aydinlik.com.tr/haber/kuresellesmecilerin-ittifaki-205085> adresinden edinilmiştir.
- Aytürk, İ. ve Bora, T. (2022). Bahadır Dinçaslan ile söyleşi: “Yeni milliyetçiliği ayıran özellik sekülerist meylinde”. *Birikim*. Haziran-Temmuz 2022, 398-399, 145-156.
- Badie, B. Dirk BS. &, Morlino L. (2011). “Comparative methods”, *International Encyclopedia of political science* içinde (Cilt 1, s. 332-341). SAGE Publications, Inc.
- Balcı, A. ve Kardaş, Ş. (2017). *Uluslararası ilişkilere giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.

- Beriş, H.E. (2006). “Tarih Bilinci” olarak muhafazakarlık ve Türk Muhafazakarlığında tarih algısı. *Muhafazakâr Düşünce*. Bahar 2006, 2(8), 79-98.
- Cotta, M. (2018). Elite dynamics and dilemmas. Best, H. ve Highley, J. (Ed)., *The Palgrave handbook of political elites* içinde (s.568-569). Palgrave.
- Bora, T. (1998, Ocak-Şubat). *Milli tarih ve devlet mitosu*. 22 Ekim 2022 tarihinde <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-105-106-ocak-subat-1998/2301/milli-tarih-ve-devlet-mitosu/2827> adresinden edinilmiştir.
- Britannica. *Gaetona Mosca*. 14 Eylül 2022 tarihinde <https://www.britannica.com/biography/Gaetano-Mosca> adresinden edinilmiştir.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed: nationhood and the national question in the new Europe*, Cambridge University Press.
- Budryte, D. (2020). *Memory and world politics*, Oxford Bibliographies.
- Calhoun, C. (1997). *Nationalism*, Minnesota University Press.
- Christopher, N (2022, 23 August). *Right-wing groups are exploiting OSINT to spread propaganda in India*. 19 Ekim 2022 tarihinde <https://restofworld.org/2022/right-wing-osint-propaganda-in-india/> adresinden edinilmiştir.
- Constantinides, S. (1996). Turkey: the emergence of a new foreign policy the neo-Ottoman imperial model. *Journal of Political & Military Sociology*, 323-334.
- Çalen, M.K. (2017). *Osmanlılık ve İslamcılık karşısında Türkçülük*. Ötüken Yayınları.
- Çelenk, T. (2020, 1 Aralık). *Bekamız ve Türk milliyetçiliği*. 17 Ekim 2022 tarihinde <https://www.indyrturk.com/node/279601/t%C3%BCrk%CC%87yeden-sesler/bekam%C4%B1z-ve-t%C3%BCrk-milliyet%C3%A7ili%C4%9Fi%20anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1m%C4%B1z> adresinden edinilmiştir.
- Çelik, Ö.A (2019, 08 Ocak). *Türkiye’yi ne Erdoğan ne Bahçeli yönetiyor; daha güçlü ve derin bir akıl yönetiyor*. 22 Ekim 2022 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2019/01/08/603381> adresinden edinilmiştir.
- Çinkara, G. (2022, 22 Mart). *Interpreting Turkey’s current diplomatic rapprochement toward the Gulf*. 22 Ekim 2022 tarihinde <https://agsiw.org/interpreting-turkeys-current-diplomatic-rapprochement-toward-the-gulf/> adresinden edinilmiştir.
- Dawood, L.I.A. (2016, 28 Eylül). *Neoclassical realism*. 09 Eylül 2022 tarihinde <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756223/obo-9780199756223-0187.xml#:~:text=Neoclassical%20realism%20is%20a%20theoretical,and%20conflictual%20relations%20among%20states> adresinden edinilmiştir.

- Domhoff, G.W. (2005). C.Wright Mills. (ed.George Ritzer), *Encyclopedia of social theory* içinde (s.504-505). SAGE Publications.
- Ertem, H.S. ve Korhan, S. (2019). Sosyal Medya ve Dış Politika İlişkinine Yakından Bakmak: Türkiye’de Üniversiteli Genç Yetişkinler Örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(2), 215-233.
- Esin, A. (2022, 22 Eylül). *Doğuşundan bugüne Türk milliyetçiliği: Turancılıktan İslamcılığa*. 18 Ekim 2022 tarihinde <https://aposto.com/s/dogusundan-bugune-turk-milliyetciligi-turanciliktan-islamciliga> adresinden edinilmiştir.
- Foulon, M. (2015). Neoclassical realism: challengers and bridging identities. *International Studies Review*, December 2015, 17(4), 636-638. <https://doi.org/10.1111/misr.12255>
- Gellner, E. (1983). *Nations and nationalism*, Cornell University Press.
- Gerth, H.H. ve Mills, C.W. (1946). *From Max Weber: essays in sociology*. New York: Oxford University Press.
- Gevgili, A. (1972). Türkiye’de kapitalizmin gelişmesi ve sosyal sınıflar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 24, 45-96.
- Gordon, M. (2003). “Gaetano Mosca”, *Sosyoloji sözlüğü* (çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü), Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları,.
- Göktürk, E.D.T. (2008). 1919-1923 Türk Milliyetçilikleri, Murat Gültekingil ve Tanıl Bora (ed.) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* içinde, (s.103), İletişim Yayınları.
- Gözen, R. (2019). *Uluslararası ilişkiler teorileri*. İletişim Yayınları.
- Gültekingil, M. ve Bora, T. (2008). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Cilt 4, İletişim Yayınları.
- Gündoğmuş, N. (2018, 15 Ocak). *Çanakkale’nin Halep ve El Bablı şehitleri*. 13 Eylül 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/canakkalenin-halep-ve-el-babli-sehitleri/1031125> adresinden edinilmiştir.
- Higley, J. (2016, 30 Kasım). *Elites*. 13 Eylül 2022 tarihinden <https://www.britannica.com/topic/elite-sociology> adresinden edinilmiştir.
- Hudson, V. M., ve Day, B. S. (2019). *Foreign policy analysis: classic and contemporary theory*. Rowman & Littlefield.
- İletişim Başkanlığı. (2020). *Sosyal medya kullanım kılavuzu*. 18 Ekim 2022 tarihinden <https://www.iletisim.gov.tr/uploads/docs/SosyalMedyaKullanımKilavuzu.pdf> adresinden edinilmiştir.
- İletişim Başkanlığı. (2021, 25 Aralık). *Sosyal ağ haritası projesi’ni hayata geçirdi*. 18 Ekim 2022 tarihinde <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/iletisim-baskanligi-sosyal-ag-haritasi-projesini-hayata-gecirdi> adresinden edinilmiştir.
- Kahraman, H.B. (2010). *Türk Siyasetinin yapısal analizi I-II*. Agora Kitaplığı.
- Kalın, İ. (2011). Soft Power and public diplomacy in Turkey, *Perceptions*, 16(3), 5-23.

- Kalın, İ. (2013, 22 Ocak). *Türkiye artık ölçek küçülmez*. 19 Ekim 2022 tarihinde <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/turkiye-artik-olcek-kucultemez-460184> adresinden edinilmiştir.
- Kaplan, H. (2011, 15 Haziran). *Çevrenin merkeze yürüyüşü*. 19 Ekim 2022 tarihinde <https://www.ilkehaber.com/yazi/cevrenin-merkeze-yuruyusu-1767.htm> adresinden edinilmiştir.
- Karagül, İ. (2022, 04 Ocak). *Osmanlı bile böyle hızlı yükselmemişti! Bırakın Türkiye yürüsün...Bu hikaye daha yazılmadı!*, 19 Ekim 2022 tarihinde <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahim-karagul/-osmanli-bile-boyle-hizli-yukselmemisti--birakin-turkiye-yurusun-bu-hikye-daha-yazilmadi-2060612> adresinden edinilmiştir.
- Kepsutlu, B. (2021, 25 Mart). *Z kuşağını anlamayan siyasetçiler, önümüzdeki seçimleri kazanamayacak*. 19 Ekim 2022 tarihinde <https://www.indyrturk.com/node/335011/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/z-ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1n%C4%B1-anlamayan-siyaset%C3%A7iler-%C3%B6n%C3%BCzdeki-se%C3%A7imleri-kazanamayacak> adresinden edinilmiştir.
- Khan, S.R. (2012). The sociology of elites. *Annual Review of Sociology*, 38(1), 361-377. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071811-145542>
- Khan, S.R. (2020, 8 Nisan). Elites. 12 Eylül 2022 tarihinde <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0017.xml?rskey=vBLycD&result=1&q=elite+#firstMatch> adresinden edinilmiştir.
- Kjellen, R. (1917). *Der staat als Lebensform*. S.Hirzel, Leipzig.
- Mackinder, H.J. (1904). The geographical pivot of history. *The Geographical Journal*, 4, 421-444.
- Mahan, A.M. (2011). *The influence of sea power upon history, 1660-1783*. Cambridge University Press.
- Maloy, Jason Stuart. (2016, 26 Mayıs). "Elite theory". 13 Eylül 2022 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/elite-theory> adresinden edinilmiştir.
- Mann, Michael. (1981). "SOCIO-LOGIC." *Sociology*, 15(4), 544-50.
- Mardin, Ş. (1973). Center-periphery relations: A key to Turkish politics. *Daedalus*, 102 (1), 169-190.
- Massara, G. (2022, 10 Ağustos). *Turkey's imperial ambitions between dreams and reality*. 18 Ekim 2022 tarihinde. <https://aspensiaonline.it/turkeys-imperial-ambitions-between-dreams-and-reality> adresinden edinilmiştir.
- Matthew, G. (2018, 3 Ekim). *Why national populism is here to stay..* 09 Ekim 2022 tarihinde www.newstatesman.com/long-reads/2018/10/why-national-populism-here-stay adresinden edinilmiştir.
- Mills, C.W. (1959). *The power elite*. Oxford University Press.
- Moore, B.M. Jr. (1993). *Social origins of dictatorship and democracy: lord and peasant in the making of the modern world*. Beacon Press.

- Özdağ, Ü. (2008). Türk Milliyetçiliği ve jeopolitik. Murat Gültekingil ve Tanıl Bora (ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* içinde (s.168-178). İletişim Yayınları.
- Özdemir, F. (2020, 28 Eylül). *Gençler gelecekları için Teknofestte buluştu*. 23 Ekim 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/gencler-gelecekleri-icin-teknofestte-bulustu/1987983> adresinden edinilmiştir.
- Pavone, T. (2015). *Barrington Moore, social origins of dictatorship and democracy* 27 Eylül 2022 tarihinde https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/tpavone/files/moore-social_origins_of_dictatorship_and_democracy_summary.pdf adresinden edinilmiştir.
- Oxford Reference. (t.y) *Rationalization*. 22 Ekim 2022 tarihinde <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100405399> adresinden edinilmiştir.
- Ratzel, F. (1897), *Politische geographie*, München R.Oldenbourg.
- Rohlfing, I. (2013). *What is the relation between comparative historical analysis and ‘ordinary’ case studies?*. 12 Eylül 2022 tarihinde <https://zenodo.org/record/4589486/files/Rohlfing%20-%20EPS%2C%202013%2C%20CHA%20-%20accepted%20preprint.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World Politics*, 51(1), 1998, 144–72.
- Samuels. R.J. (2005). Military-industrial complex. *Encyclopedia of United States National Security*, 1, 468-470.
- Smith, A.D. (1986). *The Ethnic origins of nations*. Blackwell.
- Taştan, Y.K. (2019). *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin doğuşu*. Ötüken Yayınları.
- The Geographical Journal. (1899), *Review: Ratzel’s political geography*. 13(2), 171-173.
- Tilly, C. (1992). *Coercion, capital, and European states A.D 990-1992*. Wiley-Blackwell.
- Tiryaki, E. ve Özdal, B. (2020). Açık kaynak istihbaratında sosyal medyanın analizi. *ARHUSS*, 3(2), 288-293.
- Tjalve, V.S (2020). *Geopolitical amnesia: the rise of the right and crisis of liberal memory*. McGill-Queen’s University Press.
- Türkiye Raporu. (2019, 18 Aralık). *Sosyal medya kullanımı*. 18 Ekim tarihinde <https://turkiyeraporu.com/arastirma/sosyalmedyakullanimi-1766/> adresinden edinilmiştir.
- Tüzün, Ş. ve Sen, A. (2014). The past as spectacle: the magnificent Century. R. G. Ozturk (Ed.), *Handbook of Research on the Impact of Culture and Society on the Entertainment Industry* içinde (s.182-202). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-6190-5.ch011>
- Üstel, F. (2016). “*Makbul Vatandaş*”ın peşinde: II. Meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi. İletişim Yayınları.

- Yavuz, M. H. (1998). Turkish identity and foreign policy in flux: The rise of Neo-Ottomanism. *Critique: Journal for Critical Studies of the Middle East*, 7(12), 19-41. <https://doi.org/10.1080/10669929808720119>
- Yavuz, M. H. (2020). *Nostalgia for the empire: the politics of neo-Ottomanism*. Oxford University Press.
- Yavuz, M. H. (2022). The motives behind the AKP's foreign policy: neo-Ottomanism and strategic autonomy. *Turkish Studies*, 23(5), 659-680. <https://doi.org/10.1080/14683849.2022.2100700>
- Yücekök, A.N. (1969). Determinizm ve modernleşme. *SBF Dergisi*, 24(2), 27-51. https://doi.org/10.1501/sbfder_0000001134

Extended Abstract

The academic conceptualization of the revisionist tendencies in the foreign policy of Turkey mostly focuses on the ideologically driven policy preferences of the ruling elites. According to this literature, it is emphasized that these ideological orientations of the elites are reflected not only in their foreign policy preferences but also in their approaches to society. The main problem of this article is that the state, society, and politics stem from the fixed and value-laden ideologies of elites is insufficient to understand Turkey's current geopolitical expansions. At this point, the article seeks to respond to this problem with a new conceptual analysis: geopolitization. Geopolitization should be sought in the changing and transforming alliance components of the ruling elites, the shift of social sectors towards new nationalism, and the reinterpretation of history as a tool that produces popular discourse.

Geopolitization is a response to the restorationist demands of society at the elite level and the reinterpretation of geography as a window of opportunity in the changing balances of global politics. This pushes actors to position themselves in conjunctural windows of opportunity that can respond to the political needs of the day rather than making long-term strategic decisions.

These intertwined and mutually reinforcing new areas of transformation are being institutionalized day by day in Turkey. The fact that the overwhelming majority of social strata are interested in international relations is an important development. However, in the current political context, this curiosity is supported by the new ideology of nationalism, which feeds on ideas of historical restoration. Domestic political issues as well as the country's attitude towards geopolitical developments play a significant role in the formation of public support for governments. Accordingly, the ruling Ak Party has produced a series of important foreign policy discourses that reinforce its relationship with its voters: the policy of zero problems with neighbors, precious solitude, the world is bigger than five, "one minute", the circle of stability. The most important of these is the internalization of the "world leader Erdogan" discourse by the electorate as a domestic political

orientation. The motto "Erdogan is the world leader" can be considered the most prominent and functional manifestation of the blurring between domestic and foreign politics underlined in this article.

The ideological transformation seen in the social strata is also evident in the ruling elites. It is observed that the elites within the bureaucracy in Turkey who shape the country's foreign policy have shifted from the Ministry of Foreign Affairs to the security bureaucracy (military institutions and intelligence organizations) since the 2000s. This was because the institutions of the government that would produce policies in response to the demands for geographical restoration at the societal level had to be open to revisionist openings rather than pro-status quo. This new approach required the cooperation of the political powers with institutions that could carry out new geopolitical expansions without feeling tied to regional institutional affiliations. The institutional capacity of the security bureaucracy to take operational and functional positions in foreign events can be mentioned as another factor that brought these elites to the fore.

Another process that developed simultaneously with geopolitical expansions was the rise of the defense industry as a new economic field. As a result of these developments, it is possible to say that a new elite consensus has emerged between the security bureaucracy, economic civil entrepreneurs, and political elites. Through geopolitical developments, this elite consensus is becoming increasingly intertwined. In this case, it feeds the geopolitization process.

In Turkey, the geopolitization process has entered the institutionalization stage due to the long-term continuity of current politics at the discourse and practice levels at the level of power. The shifting economic orientations push entrepreneurs toward the defense industry, which they see as profitable. In addition, social layers have completed their march from the periphery to the center and want to make an alternative narrative visible in the center. This tendency, seen in the revision of history and geography, has gained the opportunity to manifest itself in national politics through the alliance of new elites. The dynamics of geopolitization in Turkey imply a macro transformation that can determine the future of democracy at the level of institutions and elites.